

Skiriama Jonui Strielkūnui — p. 2

Jolitos Skablauskaitės poezija — p. 7

Apie Kęstučio Grigaliūno „Mirties dienoraščius“ — p. 6

Apie Vytauto Martinkaus ir Rolando Rastausko knygas — p. 8, 9

Mano dievas yra šio pasaulio dievas

Su filosofu ARVYDU ŠLIOGERIU kalbasi Augustinas Dainys

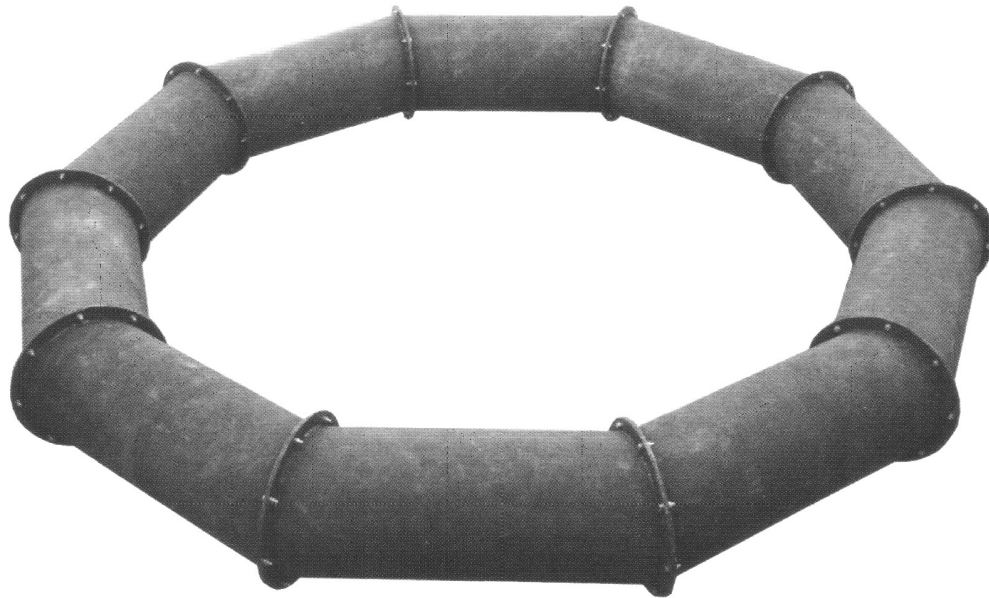
– Gerbiamas profesoriau, ar skaitote „Šiaurės Atėnus“? Ir apskritai – ar sekate Lietuvos kultūrinę spaudą?

– Atvirai pasakius, beveik ne. Net nežinau kodėl. Gal dėl to, kad aš vis labiau bėgu nuo visuomenės, bėgu nuo kalbos, bėgu nuo didmiesčio. Gal dėl to, kad vis labiau orientuojuosi į upelius, į miškus, gal dėl to, kad pats labai daug esu prirašęs. Esu šiek tiek pavargęs nuo kalbos, jau galų gale esu senis, ir paskaitas reikia skaityti, o tai nėra labai lengva, todėl man didžiausia palaima yra tylėti. O dėl lektūros, tai juk, paprastai pasakius, žmogus išlempi; daugybę metų, šiaip ar taip, buvau labai išrankus ir skaitydavau tik aukščiausios prabos tekstus. Lietuvoje jų yra (tarkime, tokių kaip Sigito Gedos arba Broniaus Radzevičiaus), bet ne tiek jau daug, todėl daugiausiai skaičiau ir skaitau nelietuvių autorių tekstus. Tai štai tie didieji tekstai daro žmogų labai išrankų, ir pastebėjau, kad paskutiniaisiais metais tiesiog nebegaliu skaityti prastai parašyto teksto. Atvirai pasakysiu, mūsų spaudos tekstai arba mūsų dabartinė literatūra yra prasta, tiesiog neatitinka mano išlepinto skonio, todėl neįsivaizduoju jokio poreikio skaityti dabartinius lietuvių autorius.

– Savo paskaitose apie Kierkegaard'ą esate sakęs, kad kiekvienas tikras ir originalus mąstytojas atsiranda tarsi iš nieko; kita vertus, vaikystė ir šeimos istorija dažnai būna fundamentalus akstinas autentiškam mąstymui. Antai Kierkegaard'o tėvas vaikystėje patyrė didelį skurdą ir gandydamas gyvulius prakeikė Dievą, o vėliau nepaprastai praturtėjo. Ši istorija negalėjo nepaveikti jaunojo Kierkegaard'o. Ar negalėtumėt atsigręžti atgal ir paieškoti lemtingų vaikystės įvykių, kurie nulėmė jūsų, kaip filosofo, likimą?

– Kadaise, mano jaunystės metais, populiarus prancūzų autorius, Antoine'as de Saint-Exupéry, yra labai paprastai pasakęs: „Mes visi ateiname iš savo vaikystės.“ Kadangi vaikystė yra tas metas, kada įeini į ypač intensyvų sąlytį su pasauliu, suprantama, ir su daiktais, ir su žmonėmis, ir su įvairiomis aplinkybėmis, ji savaip lemia visą žmogaus gyvenimą. Jeigu jau kalbėsime apie mano vaikystę, tai, nors skleidėsi, atrodytų, baisiame laike (tai buvo paskutinis Stalino tironijos dešimtmetis), ji buvo neįtikėtina šviesi. Pirmiausia tas visas grožis, toji mane ir dabar dar lydinti šviesa buvo susiję su kaimu, nes didelę metų dalį ar bent jau pačią gražiausią metų atkarpą, vasarą, pavasarį, praleisdavau kaimė. Radviliškio rajone buvo toks Alksniupių kaimas... Na, o tėvų sodybėlė kiurksojo Panevėžio pakraštyje; tai irgi beveik kaimas, už tvoros driekėsi rugių ir bulvių laukai. Be to, mano tėvai laikė karvutę, paršelį, tą karvutę aš gandydavau, melždavau, trumpai tariant, tėvams padėdavau prižiūrėti, ieškodavau edalo kiaulėms; tuo metu, tai irgi labai svarbu prisiminti, sunku būdavo apskritai surasti netgi pašaro kiaulėms, reikėdavo rinkti arklišūdžius, dar ir dabar su džiaugsmu prisimenu arba sapnuoju jų kvapą. Tai nuostabus kvapas (*juokiasi*); kartais jo prisiminimas mane veikia panašiai kaip Proustą, paragavusį *madeleine* pyragaičio: tas kvapas man atveria vaikystės kraštovaizdį. Trumpai tariant, mane formavo laukai, upeliai, pievos, paukščiai, gyvūnėliai, miškai, anuo metu dar gyvas lietuviškas kaimas. Dėl to manau, kad aš (kaip, beje, ir mano tėvas, nors irgi baigęs kažkada universitetą, netgi du) taip ir likau kaimietis su kaimietiškom orientacijom, su kaimietiškom vertybėm, su prisiriši-

mu prie žemės, prie žolynų, prie saulės, prie debesų, prie gyvulėlių, prie sveikų, stiprių, paprastų žmonių ir tokių pat paprastų žemiškųjų dalykų, kurie man yra šventi. Galų gale, kas buvo tai, ką aš rašiau visą gyvenimą? Dabar jau aiškiai suprantu, kad tai buvo bandymas atsakyti į klausimą: kas buvo žemės žmogus, kuo buvo unikalus lietuviškas kaimas? Niekur nenutolau nuo to, nuo ko pradėjau. Nesimėčiau, sakydamas, kad esu tik pasiklydęs valstietis. Kadangi mano vaikystė buvo kaimietiška, kadangi gyvenau tiesiogine prasme ant žemės ir po dangum, tai iš tikrųjų žemė ir po šiais dienai lemia visą mano gyvenimą. Nemėgstu didmiesčio, man Vilnius ir dabar yra visiškai svetimas, ir jau liks svetimas, aš netgi nenorėčiau būti palaidotas Vilniuje. Didmiesčio apskritai nemėgstu, man jis yra šėtono laboratorija,

Vladas Urbanavičius. Vamzdžių žiedas. 2008

vėžinis auglys Žemės kūne ir sieloje, apokaliptinis darinys, kosminis Nekropolis. Galiu pasakyti, kad mano sielos priešas numeris vienas yra didmiestis ir didmiesčio žmogus, dirbtinis hominidas, toks Frankenšteinas, homunkulas, ar kaip jį pavadinti, nežinau, kadangi tai man yra pats šlykščiausias žmogaus tipas – nekropolitas. Jei norite jį pamatyti, žvilgtterėkite į Ekraną. Blogai, kai žmogus išsaugoja sielą, bet praranda sąmonę (kalbos mašiną), tai retas atvejis. Bet ne geriau, kai žmogus yra maksimaliai sąmoningas (t. y. visiškai pavergtas vadinamojo informacijos srauto), bet yra praradęs sielą – deja, šis atvejis gerokai dažnesnis, ir būtent toks besielis, nors maksimaliai sąmoningas, yra dabartinio Globalopolio nekropolitas, Ekranu vergas. Net Evangelijoje pasakyta: kas iš to, Turiste, jei įsigijai visą pasaulį, bet praradai savo sielą. Papildau: telpai gyvu lavonu, technozombiu.

– *Karlas Jaspersas sakė, kad filosofavimą skatina ribinės situacijos. Ar sutinkate su tuo? Ar brandžiam gyvenime esate patyręs ribinių situacijų, kurios paskatintų filosofuoti?*

– Jei turi galvoje tas ribines situacijas (pavyzdžiui, akmenligės sukeliama skausmą, slogą, finansinį krachą, artimųjų netektį), kurias vardina Jaspersas, tai aš joms esu absoliučiai abejingas ir galiu pasakyti, kad jos visiškai nevai-

singos ir ne tik nepadeda aiškiau matyti pačių daiktų, bet ir visai priešingai – apakina, izoliuoja nuo juslinio pasaulio grožio. Mane skatino ne psichologiniai rebusai, ne mistiniai burbulai, sprogstantys mano „vidiniame būste“, ne gražūs jausmai ar kokie išgyvenimai. Visa toji psichoanalitinė fauna ar mitinė mišrainė man nepažįstama. Tikrai nesimaivau, kai sakau, kad neturiu nei principų, nei jausmų, todėl ir nesu patyręs jokių ribinių situacijų. Mano išeities taškas yra *Aš matau*, kurį priešinu keltogermaniškajai – dekartiškajai, krikščioniškajai ir technologinei – metafizikai, netgi polemiskai priešinu. Šios metafizikos, kaip pats puikiai žinau, išeities taškas yra *Aš tikiu* arba *Aš mąstau* (nors iš esmės mąstyti ir tikėti yra tas pat), o mano išeities taškas yra *Aš matau*. Kitaip tariant, man svarbiau tai, ką aš tiesiogiai matau, o tai, kas vadinama mąstymu, tikėjimu ar kalba, man yra antraeilis ir antrarūšis dalykas – aklujų dalia. Man tai galų gale nėra net svarbu. Trumpai pasakius, knygos, kurias parašiau, savaime man visiškai nesvarbios. Daug svarbiau tas daiktų matymas, iš kurio šitos knygos atsirado. O knygos yra lavonai, jas parašai ir užmiršti, tiesiog net nebesinori į jas žiūrėti. Čia gal ir gali iškilti klausimas: kodėl aš jas apskritai rašiau? Tai lėmė gyvenimo aplinkybės, taip atsitiko, kad man buvo lemta tapti universiteto profesoriumi arba moksliniu darbuotoju, o mokslinis darbuotojas turi rašyti knygas, tai aš jas ir rašau, bet man tai yra egzistenciškai nesvarbus dalykas.

– *Esate sakęs, kad susidūrimas su kai kuriais Heideggerio tekstais jums, kaip mąstytojui, buvo lemingas. Gal galėtumėte papasakoti, kuris tai buvo dešimtmetis, ar buvo bendraminčių, su kuriais galėdavote aptarti Heideggerio mintis?*

– Pradėsiu nuo to, kad bendraminčių nebuvo, nes anuo metu – maždaug septyniadešimt penktaisiais, vadinasi, prieš trisdešimt penkerius metus – Heideggerį studijavau vienas ir vienišas.

Niekas jo tuo metu neskaitė ir nestudijavo: nei Eugenijus Meškauskas, nei Sigitas Geda, nei Zita Šliogerienė, nei Tomas Vengris, nei mano lietuvių kalbos mokytoja Viktorija Daujotytė, nei Evaldas Nekrašas, nei mano anuometinis „guru“ Jonas Trinkūnas, nei Rolandas Pavilionis, nei Antanas Nesavas, t. y. mano sielos bičiuliai, tie žmonės, kurie buvo šalia ir vienaip ar kitaip buvo susiję su tuo, kas vadinama filosofija. Jie visiškai Heideggeriu nesidomėjo, todėl tai buvo mano tylus tiesioginis dialogas su Heideggeriu ir tas dialogas nebuvo netgi iškeltas į viešumą. Bet aš norėčiau ši bei tą pataisyti. Vis dėlto man mąstytojas numeris vienas, tikrų tikriausias mokytojas ir nepranokstama likimo dovana buvo ir lieka danas Sørenas Kierkegaard'as. Štai Kierkegaard'o atradimas man buvo tiesiog nušvitimas. Kierkegaard'as padėjo suprasti, ko aš iš tikrųjų noriu, kas man iš tikrųjų svarbu, galų gale kas esu aš pats. Jis buvo mano vedlys, mano Vergilijus, lydėjęs mane per visus devynis intelektualinio pragaro ratus. Žinoma, sunku perduoti ar paaiškinti, kodėl taip atsitiko. Pasakysiu labai trumpai: mes gyvenome bolševikinio ideologinio teroro kalėjime, o bolševikų marksistinė ideologija ar teologija (nes ideologija ir teologija yra tas pat) buvo tokia masyvistinė, totalistinė ar totalitarinė,

Reveransas

Kad žinotumėt, kaip nuobodu rašyti apie literatūrą (privalai laikytis etiketo, o tai savięji dar eliminuos iš bendruomenės) ir kaip įdomu – apie visa kita. Lygiai tas pats su renginiais – kas gali būti neįdomiau už kokį „Poezijos pavasarį“, į kurį susirenkama tik dėl genties. „Naujas Baltijos šokis“ kasmet teikia to „svetimo“ džiaugsmo galimybę: aišku, ši festivalinė firma gan neordinari, kone kiekvienas spektaklis smarkiai vėluoja, bet iškenti, kad koridoriuose išvystum šokėjų mankštinamas galūnes ir užuostum jų tepalus, atpažindama atminties instinktą. Šokėjai man apskritai atrodo patys gražiausi žmonės, aš juos visus įsimylėjusi; į spektaklius vaikštau beveik vien estetiniais sumetimais.

Simptomai, kad balerinių-vaidilčių tradicijas saugančiame Čiurlionkės Šokio teatre buvo sušoktas Vivaldi („Metų laikai“, Kauno šokio teatras „Aura“, choreografė Lina Puodžiukaitė). Kiek atsimenu, užpėnai „Pavasari“ bandė sušokti Aistė Kriukelytė, bet šitai muzikai turbūt reikia grupinio spektaklio. „Aurą“ labai mėgstu, esu pratusi prie jų harmoningumo, susiderinimo vieno su kitu, šokėjų skaičiaus, dinamikos. Iš pradžių tikėjau daugiau beprotybės (atitikties muzikos dramatiškumui), bet vargu ar įmanoma į tą spektaklį įdėti daugiau ekspresijos. Be to, šokėjai supranta, ką jie šoka. „Metų laikai“ visuomet graudina, bet sykiu veikia ir kaip terapija. Rato, vainikų simbolika – atrodo, mąstydamas apie gyvenimo ciklą nieko nauja čia neišgalvosi: vis dėlto buvo netgi kiek homoerotiškių elementų. Ir ta apranga, kojinytės, net merginų plaukai – neišvengiama šokio detalė. Patiko, kad iš choreografijos neeliminuojamas senėjimas, kurio Vivaldi muzikoje daug girdžiu. Seno žmogaus kūnas juokingas: jis pajaciškas, trūkčiojantis, barokiškai manieringas. Kažkodėl viliuosi, kad kitais metais „Aura“ sušoks Orffo „Carmina Burana“.

Šamaniškus tuvus buvau mačiusi kažkuriame „Skamba skamba kankliai“ festivalyje: paliko retą išpūdį. Tos egzotiškos tautos atstovė buvo inkorporuota ir į vieną atvežtinį šokio spektaklį („Post Secret“, *Mute Comp. Physical Theatre* (Danija), choreografai Kasperas Ravnhojus ir Jacobas Stage). Nedaug ką supratau, daugiausiai apie smurtą ir lytinį moterų išnaudojimą. Bet gana gražu, nors ir nuoboda. Galvojau, kad technika šiuolaikiniame šokyje nebesvarbi tiek pat kiek forma – poezijoje: artėjama link visapusiško natūralumo (šitą žodį rašyti baisu dėl lotyniškos jo kilmės: armagedono veikiausiai turime laukti tada, kai kultūra susilies su natūra).

Norėjau nueiti ir į Loretos Juodkaitės spektaklį („Malda smėlyje“, Menų spaustuvė) – man ji labai įdomi ne vien

kai šoka, bet ir kai kalba, pvz., per televiziją – atrodo itin gyvatingos natūros. Deja, netilpau. Apsaugininkas prie durų aiškinosi pulkui akredituotųjų, esą gaisro atveju patirtume holokausto tikrovę.

Beliko vizituoti parodas. Mindaugas Skudutis „Akademijoj“ (anglinis simpatiškesnis už aliejinį, mat jaučiu kone juslinį pasitenkinimą, regėdama piešinio gyslas) ir Jurgio Savickio archyvas Savicko paveikslų galerijoje. Jeigu per „Panoramą“ nebūčiau pamačiusi, kad atvežta filmuota medžiaga, gal niekad nebūčiau jos išvydusi, mat *telikas* galerijoje įjungiamas tik lankytojui žinant, kas jame slepiasi, ir išreiškus dalykinį pageidavimą. Negana to, kol su inteliģentišku pagyvenusiu vyriškiu stebėjome autentišką įrašą, toje pačioje patalpoje esančios moteriškos (darbuotojos?) taip garsiai čiauskėjo, kad norėjosi paprašyti dar ir ausinių. Tokiose situacijose reguliariai susivokiu, kad nesu ir jau niekada nebūsiu tolerantiška. Tačiau apie įrašą: net jei ir nesi suinteresuota dokumentikos informacija, tokios juostos baisiai traukia praėjusių gyvenimų kitioniškumu – ten ir kadrai greitesni, ir buitis gražesnė, ir žmonės laimingesni. Na, žinoma, ir rašytojo korsetas, kurį jis, pasak sūnaus, užsisėgdavo eidamas į diplomatų susitikimus, kad nesimatytų pilvuko.

O geležinkelio stoties antrame aukšte įvyko gan triukšmingas Martos Vosyliūtės parodos „Sektą“ atidarymas. Dauguma paveikslų – socialiniai pranešimai, savotiškas šaipymasis iš tapybos kaip aukštojo meno, paverčiant ją laikraščio refleksija. Apžiūrinėdama kažkodėl galvoju, kad visa tai jau buvo pasakyta Duchamp'o ir Warholo laikais; bet, žinoma, smagu atpažinti nacionalines problemas. Feministinio meno negaliu interpretuoti dėl vidinio konflikto su bet kokiomis socialinėmis ar politinėmis manifestacijomis; šiaip ar taip, autorė turi kritinės talentą ir yra gan raštinga, tik jos, kaip dailininkės, specifines nuoskaudas vertėtų nuplauti literatū *tūsuose*, į kuriojus mes ją mieliai priimtumė ir gal net suorganizuotume galimybę išsileisti *pk*.

Plojimai man jau seniai nebekelia emocijų, bet vis dar gražu senoviniai reveransai. Ne dėl besilenkiančiojo gracijos, o dėl jo santykio su savimi ir publika: visa tai, ką čia matėte, buvo fikcija, menas, o ne asmeninis pranešimas. Aišku, šiuolaikinio šokio festivalyje juos atlikti galėtų nebent pokštinkas, o šiuolaikinio meno parodoje – nuoseklus Dalí sekėjas.

GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ

SIGITAS GEDA

Skiriama Jonui S.

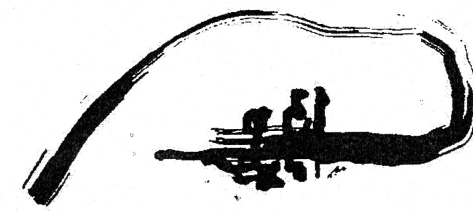
Netrukus Vėlinės. Ant kalno žvakės dega tarp chrizantemų, atšvaitai rausvi. Kas rytas saulė raudonėja, teka kaip tvenkinys apsnūdusi žuvis.

O aš greit mirsiu. Vienas Dievas žino, kur nors ties tėvo kraunama ežia, granitinis akmuo iš Gotlando salyno, sustingstantis geltonam peizažui.

Mažiau sveikatos ir daugiau azarto, mažiau tikėjimo, bet daug daugiau vilčių, - mirties bedugnę peršoksiu iš karto kaip tas arklis - su pleškėm ant pečių.

Tai ko dabar baisu? Ar chrizantemų? Tegul ir man su žvakėm jos pašvies. Širdie, dabar pats laikas imtis temų, Kaip kas? Kaip andai, - Sveikas! Kaip jauties?

1997.X.14-27

„Šiaurės Atėnai“, 1997.X.31

Visi laiškai – žirafos

Labas, amazone,

anam laiškė kreipeis į mane *grafe*, kas prisimerkus atrodo kaip *giraffe*, tad mums tinka. Įprasta šio žodžio prasme tinka mažiau, nors mano prosenelė žaidė labai jau ten didelę *grafiene*, grįžusi į Lietuvą čia visus ant blakstienų statė, o buvo viso labo paskutiniosios Rusijos caraitės Marijos siuvėja. Mano močiutė – kita nepranokstama *grafiene* – net sovietmečiu sugebėjo turėti penkias tarnaites (ligi šiol nesu prantu kam). Na, grafai mūsų silpni, todėl blakstienos stiprios. Kita vertus, d'Artanjanas irgi nebuvo grafas, *grafe* galėjai kreiptis į poną de la Ferą, žinomą kaip Atas, o d'Artanjanas buvo *giraffe*. Mūsų krauju.

Ha, paskutinis karo vaike, sakai, karai tau kinogeniški. Žinoma, kai juos įkūnija dūžtantys vyšnių uogienės stiklainis, bepigu žavėtis: žalos mažai, vizualumo – nors šaukštu kabink. Tačiau karai išties vizualūs. Kadaise ne tik karaliai stebėdavo mūšius nuo kalvų, siuntinėdami žygūnus perstumdyti savo spalvotų pulkų, kad tie tik neprasilenkėtų su simetrija bei mišio estetika. Anuomet egzistavo ištisas karų turizmas, pulkai miestelėnų su žmonomis važiuodavo stebėti mūšių, dūžtantis stiklainis jiems buvo nepakankamas ir nieko nesimbolizavo. Ir taip iki pat devyniolikto amžiaus! Net į Pirmąjį pasaulinį austrovengrai išjojo kaip į operetę.

Dabar kiek kitaip, karai ne vizualizuojasi, bet virtualizuojasi. Greitai kariaus nebe žmonės su žmonėmis, o mašinos su mašinomis, o kada nors – kompiuteriai su kompiuteriais. Tuomet viską galėsim stebėti internetu, tačiau vizualumas bus kitoks – vien lentelės, diagramos ir kitokie podiniai dalykai. Po kiekvieno mūšio perinstaliuosim programą ir kariausim toliau. Atrodo, kad austrovengrai paskutiniai išjojo į tikrai (jų nuomone) vizualų karą, mus visus palikdami prie suskilusio stiklainio.

Tai ką dabar daryti? Rymoti? Rimuoti? Lietuviai šiaip labai poliarizavęsi, pažvelgsi į vieną pusę – vien rūpintojėliai ir marijos sopulingosios, pažvelgsi į kitą – vieni melgibsonai su beisbolo lazdom. Na, irgi vizualu, nereikia nė karo, kokie latviai-estai šia prasme daug nuobodesni.

Šiandien važiauvau iš Vilniaus, man ant peties padėjusi

galvą miegojo nepažįstama studentė, o aš žiūrėjau į visus tuos šalikėlių peizažus ir jie man buvo kaip ta studentė: tokie pat miegantys ir tokie pat nereikalingi. Vadinasi: nevizualūs. Karas juos, žinoma, būtų atgaivinęs, gal net įprasminęs. Kaip bjauru važiuoti per tokią banalybę, atrodo, pats tampa jos dalimi ir tavo gyslomis jau ima srūti kasdienos srutos, iš būtovės slėpinio tampa buities kaliniu, nes viskas, kas taip gerai išmoka ir pabodę, praranda transcendencijos galimybę, t. y. tampa buities dalimi.

Ir štai tada pradėjo lyti ir, anot tavo draugelio H. Radausko, pakvipo erdvėm ir žuvim. Lijo taip, it būtų prasidėjęs karas. Ir peizažai taip sėkmingai pasimetė, kad net vėl trumpam tapo nenuobodūs, ėmiau galvoti: kurgi čia dabar tie peizažai? Kartais pravartu dingti, kad vėl taptum įdomus. Štai kadaise Nyka Baltimorėj man padovanojo to paties Radausko ranka prikeverzotą mokyklinio sąsiuvinio lapelį, netyčia tada iškritusį kažkokiai knygai iš pažasties. Lapelis kurį laiką dar saugojo savo dramatiškumą (vizualumo ir tada jokio neturėjo), vėliau mano santykiu su juo kažkaip išbluko, o galiausiai pasimetė ir pats lapelis. Ir dabar jis man įdomus, nes pasimetė. Kur Radausko autografas? Na, styro kurios nors iš mano knygų pažasty, jei atsirastų, vėl man taptų neįdomus ir gautų pasimesti darsyk.

Todėl visą vizualumą ir dramatiškumą, ko gero, kuria daiktų ir dalykų gebėjimas transformuoti. Jeigu aš, kaip tavo Antanas, ramiai ir dailiai gulėsiu apkasuos – niekam nebūsiu įdomus. Bet jei, kaip tavo Jonas, apkasuos nuolat malsiuos ir kočiosiuos – visiems būsiu įdomus ir jie nuo ryto ligi vakaro mane kalbins.

Transformuoti pasaulį kuo puikiausiai sugeba vaikai. Šešėliai jiems baubai, stiklo šukės – safyrai, o kopėčios – žirafos. Vieni vaikai taip ir nesuauga, ir tai geriausia žmogaus biografijos pastraipa, nes pasaulis jiems ir lieka gyvas bei nenuobodus. Štai tas pats Radauskas: „Susprogusiam viešbučio veidrody krūpčioja bokštai, / Pavirsta žirafom ir pradeda bėgti ir griūva.“ Ha, savas buvo tas Radauskas, reikės paieškoti to jo durno raštelio.

Tačiau visi kiti suauga ir virsta kažkokiais estais, o tie juk uola, granitas. Tokie niekada netransformuos patys, bū-

tinai prireiks išorinių dalykų malonės. Va, pradėjo tada lyti ir man tapo gerai. Lietus visada yra gyvas organizmas, tik reikia jį stebėti iš vidaus, būti jo zondų. Dar geriau, jei būtų atūžęs cunamis ir nuplovęs mus kur nors arčiau skęstančių Maldyvių. Būtų ir vizualu, ir dramatiška. Pasigirčiau tau apie tai SMS. Nors visos tos gamtos dovanos irgi savaip trivialios, jei labai pasitikėsi gamta, greit apskritai liausies galvoti, o galvoti, visgi, smagu, nors kartais labai tingisi.

Viename Antonioni filmo „Il deserto rosso“ kadru pagrindiniai herojai malasi pirmame plane, tačiau atrodo maži ir statiški, nes fone pro praviras kažkokio fabriko duris verčiasi milžiniškas dūmų ar garų kamuolys. Ir būtent tas kamuolys yra pagrindinis šio kadro herojus, nes akimirksniu transformuoja žmones, paversdamas juos silpnais ir atsitiktiniais, iš esmės – nužudydamas juos. Netekti svarbos ir yra mirti, kaip man mirė pakelių peizažai.

Kai atsiduri šalia labai didelio arba labai mažo, išsyk transformuojiesi, tie masteliai išplėšia tave iš įprasto konteksto ir neskuba įklijuoti į kitą. Kurį laiką blaškaisi kaip krintantis kalendoriaus lapelis ir tas blaškymasis labai į naudą. Iš esmės, malonus tas blaškymasis, d'Artanjanas irgi mėgdavo blaškytis, ką ir kalbėti apie tūkstančius kitų *giraffe*. O keisdamasis pats, keiti ir aplinkinį pasaulį, nes kinta jo projekcijos tavyje. Tada ir tau kurį laiką šešėliai – baubai, stikliukai – safyrai, o kopėčios – žirafos. O kai žirafos vėl atvirsta kopėčiom, jos jom atvirsta ne iki galo, vis tiek lieka dar truputį žirafos, kaip ir Radausko bokštai. Ir su tokiu kraičiu visai įmanoma pragyventi iki kito palankaus momento, iš naujo išmušančio tau dugną, kad iš tavęs išskristų per tą laiką vėl spėjęs gumulais sušokti pasaulis. Ir vėl jį susirinksi, susidėsi kaip tinkamas, tuo metu suvalkietiškių vyšnių krauju srūvant skilusiam stiklainiui, o susprogusiam viešbučio veidrody krūpčiojant bokštams.

Kurie pavirsta kuo? Kopėčiom, amazone, kopėčiom.

Keitutus Navakas

Mano dievas yra šio pasaulio dievas

Atkelta iš p. 1

įtikinėjusi, kad žmogų veikia galingos, paslaptingos jėgos – istorijos dėsniai, klasių kova, socializmas, partija, genai, stambus kapitalas, klasiniai interesai, lygios galimybės, skrandžio sekrecijos, evoliucijos dėsniai, elektronai ir kvarakai, visokios pasaulinės gamybinės jėgos, gamybiniai santykiai, kapitalizmo ir socializmo kova. Tai tokia, beje, dabar vėl įsigalėjusi, buldozerinė pasaulio samprata, kurioje individas visiškai sunaikinamas, ištrinamas ar ištirpinamas; šitokia dinosauriška pasaulio samprata yra kilusi iš krikščionybės, Galilėjaus, Darwino, Hegelio, Marxo ir Nietzschės. Jos propagandistai (jų legionas – šiuo metu besiganantys Ekranų ganyklose) įtikinėja, kad tu, štai šitas konkretus individas, esi niekas, kad tavo konkretybė, artimoji konkretybė, daiktai, kuriuos matai, arba žmonės, kuriuos myli, yra niekai, haliucinacija, netiesa, iliuzija; tu gyveni istorijoje ir genofonde, o toji istorija, tie mistiniai genai, „demokratija“ ar „seksas“ lemia kiekvieną tavo žingsnį, kiekvieną tavo žodį; tavo sąmonę ir pasąmonę (žinoma, ir nesąmonę) veikia kažkokios paslaptingos galybės – libido, proletariatas, kapitalistai, žmogaus teisės, socialinės aplinkybės, kvarakai, DNR, masonai arba specialiosios tarnybos, kažkokia mistinė „laiko dvasia“, o tu esi tos laiko dvasios marionetė. Natūralu, kad tokia teroristinė propaganda veikia, visiškai nuo jos pabėgti negali – anuo metu šitokia masyvistinė pasaulio teologija buvo įsikūnijusi KGB rūmuose prie dabartinės Lukiškių ir anuometinės Lenino aikštės. Ir staiga aš atrandu Kierkegaard'ą, kurio pamatinė mintis yra visai priešinga. Absolutus išeities taškas, metafizinė alfa ir omega, pradžia ir pabaiga esi tu pats, ribotas, laikinas, mirtingas, kūniškai konkretus, čia ir dabar egzistuojantis individas. Jau tada manuje nušvito ta paprasta mintis, kad svarbu ne tai, ką aš maštau, o tai, ką aš matau. Svarbu yra ne tai, ką aš tikiu ar ko netikiu, o tai, ką aš matau. Ir matau ne kažkokiu mistiniu žvilgsniu, ne kažkokia paranojiška intelektualine intuicija, ne tikėjimo ar mąstymo žiūronu, o savo paprastomis kūno akimis. Matau daiktus, kurie yra mano kūno artumoje, vietovėje-šiapus-juslinio-horizonto – taip aš tada pavadinu savo pavyzdinę tiesioginio matymo teritoriją. Tada ir atsirado man pačiam brangi ir galbūt pati svarbiausia, valstietiška pasaulio matymą konkretinanti nuostata, kurią pavadinu filotopija. Tai prisirišimas prie konkrečios vietos, prie tėviškės žemės ir dangaus, prie mylimos regimybės arba buvimas šiapus juslinio horizonto. Štai kokio ta neįkainojama Kierkegaard'o dovana. Jis man padėjo atrasti per du tūkstantmečius krikščionių ir technosamanų – ir Vakarų, ir Rytų – prarastą konkretybę: akių šviesos ir gyvųjų daiktų peizažo konkretybę. Žinoma, laikui bėgant mano požiūris į Kierkegaard'ą turbūt keitėsi, nes ir pats Kierkegaard'as neįvengė. Tarkime, ankstyvasis Kierkegaard'as yra gryniausias sokratiškojo tipo filosofas, kurio pamatiniai principai įeinant į santykį su pasauliu ir kalba yra ironija, skepsis ir humoras – tai, kas man ypač brangu, tai, be ko neįmanoma ne tik jokia filosofija, bet ir juslinei konkretybei ištikima egzistencinė laikysena. Na, o baigia Kierkegaard'as kaip juodžiausias kalvinistas. Bet tai detalės. Man Kierkegaard'as ir dabar išlieka Mokytojas iš didžiosios raidės, mano brangiausias mokytojas šiame pasaulyje. Su Heideggeriu mano dialogas yra gerokai keblėsnis. Apskritai Heideggerio filosofijos nemėgstu. Man atrodo, jis yra nesąžiningas mąstytojas, iš didžiulio jo paliktų raštų masyvo – rodos, šešiasdešimt penkių tomų – mažų mažiausiai šešiasdešimt yra grynas verbalizmas, užsižadimas kartais gražiu, o kartais labai bjauriu žargonu. Todėl man Heideggeris yra antroje vietoje po Kierkegaard'o, vis dėlto būčiau neteisus neigdamas, kad man jis davė irgi labai daug intuicijų. Ypač išpūdinga man buvo pirmoji „Būties ir laiko“ dalis: tai kasdienybės lauko arba, kaip aš dar vadinu, Platono olos analizė. Taip, tai yra heidegeriška, ir aš iš Heideggerio su dėkingumu esu perėmęs šitokią akylą, neiluzišką kasdienybės regėjimą, ir dabar tai yra vienas iš mano pasaulio matymo pamatų. Todėl, be jokios abejonės, Heideggeris yra figūra, esanti pirmajame mano didžiųjų mokytojų dešimtuose. Ne pirmas, žinoma, bet labai brangus, nes atėjo pas mane kaip tik tada, kai buvau visiškai vienišas. Heideggeris atėjo beveik vienu metu su Kierkegaard'u – ir abu ano meto Lietuvoje buvo beveik nežinomi. Kaip tai nutiko? Labai įdomios ir techninės detalės. Anuo metu čia, mūsų bibliotekose, nebuvo įmanoma rasti nė vienos nei Heideggerio, nei Kierkegaard'o knygos. Reikėjo ieškoti kitų būdų, kaip jas gauti. Tada veikė toks tarpbibliotekinis abonementas, sutrumpintai TBA. Šito TBA darbuotojai, gavę vietinių saugumiečių, kagėbistų, leidimą, – reikėjo gauti tokį leidimą, – galėjo užsakinėti knygas iš Vakarų. Tokiu būdu aš užsakinėjau Kierkegaard'ą, išleistą vokiečių kalba Diuseldorfo-Kelno leidyklos. Dabar tiksliai negaliu pasakyti, kokios apimties buvo tas Kierkegaard'o raš-

tų rinkinys, gal kokie 15 tomų. Tai štai tuos visus toms aš esu nuo A iki Z išstudijavęs. Ne perskaitęs, o išstudijavęs. Kai kuriuos Kierkegaard'o veikalus, pavyzdžiui, „Arba–arba“, „Baimės sąvoką“, esu perskaitęs 5–6 kartus, lygiai kaip ir Heideggerio veikalus. Bet įdomiausia tokia detalė: jei užsisakydavai knygą, pavyzdžiui, iš Diuseldorfo, tai ta knyga keliaudavo per Maskvą. Ten cenzoriai patikrindavo, ar tai ne antitarybinė knyga, ir tik tada ji atkeliavdavo į Vilnių. Paskui ką aš darydavau? Darydavau kopijas. Dabar sunku įsivaizduoti, kaip būdavo daromos kopijos anuo metu; dabar ant kiekvieno kampo stovi greitai kompaktiški kopijavimo aparatai, kseroksaus. O tada egzistavo tokia tarybinė mašina, vadinosi „Era“. Visame Vilniuje buvo viso labo trys „Eros“ – tokio dydžio kaip du galingi buldožeriai. Tai va, į tą „Era“ aš nešdavau Kierkegaard'ą, nešdavau Heideggerį, na, ne tik juos, ir taip iš tų kopijų sukauptau apie šimto tomų biblioteką. Tai buvo apie 17 tomų Kierkegaard'o, apie 17 ar 20 Heideggerio traktatų, Jasperso, na ir kitų mąstytojų; Nietzsche, žinoma, nors Nietzsche, beje, buvo galima gauti universiteto arba Mokslų akademijos bibliotekoje.

– *Esate parašęs originalią Rilke's interpretaciją. Sekant jūsų publikacijas, matyti, kad šis poetas taip pat nuolat jus lydi. Kas jums taip svarbu Rilke's kūryboje?*

– Jo atvirumas regimajam pasauliui, jo ištikimybė daiktams konkretybei. Paklauskime: kas lemia tai, kad vienas autorius tampa bičiuliu, kitam esi abejingas, o trečias kelia vien šleikštulį ar net priešiška? Manau, kad tokią nesąmoningą atranką lemia sielų giminytė. Ir Heideggeris yra mano sielos giminė, ir Kierkegaard'as; Rilke irgi yra mano sielos brolis. Kaip pasakytų Sigitas Geda, jis įtraukia mane į slaptuosius sielų suokalbius. Ir aš puikiai žinau kodėl. Juk centrinė jo brandžiosios poezijos tema yra būtent tai, ką aš pavadinu svarbiausiuoju savo gyvenimo orientyru: *Aš matau*. Aš matau daiktus, aš matau gyvus daiktus, aš matau peizažą, aš matau gražius daiktus – štai toji pagrindinė Rilke's tema, „Duino elegijų“ pagrindinė tema, „Sonetų Orfėjui“ pagrindinė tema. Man Rilke irgi yra vedlys per intelektualinį pragarą. Juk vienas žmogus esi visiškai bejėgis, vienas negali nieko, būtina, kad tau kas padėtų, patvirtintų, jog tai, ką matai, nėra mirasas, o tai, ką sakai, nėra klaidėsiai. Rilke patvirtina, kad tai, ką matau, tai, ką bandau papasakoti, nėra mano idiosinkrazija, nėra mano šizofrenija. Mėgstu dažnai sakyti tokį paprastą dalyką: jei vienas ką nors pagalvoji, tai gali būti ir nesąmonė arba klaidėsiai, o jeigu du nekvaili žmonės pagalvoja tą patį, tai gali būti ir tiesa. Rilke taip pat yra mano dialogo partneris arba, galima pasakyti, irgi mokytojas, kuris tarsi patvirtina, kad mano pasaulio matymas nėra šizofreniškas, kad jis yra visiškai normalus. O dabar, kaip aš matau, tai yra valstietiškas pasaulio matymas, nes valstietiškas pasaulio matymas yra būtent konkretus, būtent daiktiškas, būtent pririštas prie jusliškai akivaizdžių daiktų, prie gyvybės krešulių, kaip aš sakau. Rilke man yra vienas iš tų pamatinių akmenų, ant kurių stovi ir mano pasaulio matymas, ir ypač jo mąstymas, bandymas papasakoti apie pasaulį. Ką ir kalbėti apie tai, kad tai yra fantastiško grožio eilėraščių autorius. Nedaug turiu tokių brangių ir mėgstamų poetų: Sigitas Geda yra galbūt pirmoje vietoje. Be jo, Rilke, Radauskas, Pessoa, dar vienas kitas. Apskritai nesu didelis „grynosios“ poezijos mėgėjas – daugiausia kalbos grožio randu vadinamojoje „prozoje“, pavyzdžiui, Williama Faulknerio arba Mariaus Katiliškio, Herakleito, Schopenhauerio arba Edwardo Gibbono tekstuose.

– *Esate vienas iš geriausių lietuvių kalba rašančių stilistų; negalima nepripažinti, kad tai jūsų įgimtas gebėjimas. Tačiau, kita vertus, ar ši gebėjimą lavinote, o gal galėtumėte nurodyti stiliaus mokytojus?*

– Stiliaus mokytojas? Stiliaus mokytojas yra viskas, ką pamatai. Stiliaus mokytojas yra gražus medis, stiliaus mokytojas yra baravykas, stiliaus mokytojas yra upelis, stiliaus mokytojas yra debesys, be jokios abejonės, stiliaus mokytojai yra didieji autoriai, tie giminės, sielos giminės. Man ypatingą išpūdį darė ir dabar daro graikų ir lotynų autoriai, nors nemoku nei graikų, nei lotynų kalbos – beje, galiu pridurti, kad man lotynų kalba, tiek, kiek aš ją moku, apskritai pati nuostabiausia. Žinoma, man jau lietuvių kalba yra neįkainojama, aš negaliu atsistebėti jos tikslumu, vaizdingumu, paprastumu, grožiu, turtingumu, bet lotynų kalba man yra jau beveik mistinio grožio kalba. Graikų ir lotynų autorius skaičiau ir skaitau dažniausiai iš rusiškų vertimų, bet neabejoju, kad man tie autoriai padarė milžinišką įtaką. Pavyzdžiui, Plutarchas, Tukididas, Platonas yra neįtikėtinos galios stilistai. Arba Tacitas. Na, skaityti Tacitą yra tiesiog nenusakomas dalykas. Tokių puikių stilistų kaip graikai ir romėnai Vakarų Europa, teutonai, galogermanai, nebenturi. Pirmiausia tai du fundamentalūs dalykai: aiškumas ir paprastumas. Leisiu sau pasakyti, kad geras stilius yra kaip stiklas. Kitaip sakant, tu jo nematai. Plutarcho, Tacito, Platono, Herakleito stilius yra būtent toks, kad tu jo nematai. Tiesiog jis tave pa-

stato prie paties daikto. Kalba tarsi dingsta. Taigi graikų ir lotynų autoriai neabejotinai slepiasi ir mano paties tekstuose, nors aš negaliu matematiškai ar kaip nors kitaip parodyti, kad štai šitoje vietoje prabyla Plutarchas, štai šitoje vietoje kalba Tacitas, šitoje vietoje – Herakleitas, o štai šitoje – Platonas. Aš negalėčiau to padaryti, bet neabejotinai tie autoriai man buvo galinga stilistinė mokykla. Na, o antras dalykas, pats teisingai sakei, stilius galų gale yra charakteris, tai yra įgimtas dalykas. Nors nemėgstu tos dabartinės mitologijos, visokių genų, genomų, evoliucijų, bet, matyt, stilistiniai sugebėjimai yra iš kartos į kartą perduodamas dalykas. Pavyzdžiui, mano tėvas buvo kaip reta puikus stilistas. Jis rašė gražiai ir paprastai lietuvių kalba, jis buvo lotynistas, baigęs klasikinę filologiją. Arba mano sūnus. Jis kalba labai sunkiai, kaip ir aš sunkiai kalbu, šneka yra ne mano stichija, tikrai sunkiai šneku. Bet jis puikiai rašo, jis turi nuostabų stilių, nors niekada nėra jo sąmoningai lavinęs, nes yra teisingas praktikas. Netgi anūkė visai neblogo stilistė. Jos rašiniai tokie vaikiški, nesvarbu, bet ji puikiai rašo. O kalba sunkiai. Tai, matyt, stiliaus šaknys glūdi mūsų sielos humuse. O baigsiu tave, nuo ko pradėjau: stiliaus moko viskas, ką pamatai. Kiekviena kibirkštis, kiekvienas upelio vandens blyksnis, kiekvienas žmogus, su kuriuo pakalbi, kiekvienas daiktas, kurį pamatai, viskas, absoliučiai viskas formuoja tavo gyvenimo ir kalbos stilių. Stilius irgi yra dovana, sakykim taip. Stiliui esi pasmerktas, kaip meilei arba tėvynei. Jo negali išmokyti, negali jo pasidaryti pats pagal tam tikrą metodiką arba kalbininkų rekomendacijas; jei pats bandai sukonstruoti stilių, patiri fiasko. Man juokinga, kai filologai naršo nesvarbu kieno – Platono, Homero, Goethės ar Broniaus Radzevičiaus – raštus maždaug su tokia mintimi: na, štai dabar jisai pasirinko tokį rašymo stilių, o štai ten jis nusprendė rašyti *à la Proust*. Nesąmonė, stilius tave pasirenka, tu nieko negali reguliuoti, sąmoningai rinktis, nutarti, kad dabar rašysi štai taip, o kitoje vietoje štai šitaip. Stilius tiesiog užgrūva kaip banga, kaip oro gūsis, ir jis tave neša, jis tave daro, o ne tu jį darai. Esi stiliaus vergas, o ne jo šeimininkas.

– *Jauniems filosofams, svajojantiems parašyti pirmą knygą, būtų įdomu sužinoti, kokia jūsų kūrybinė laboratorija, ar jūsų knygų rašymas turi pakopas, ar daug redaguojate, rengdamas knygą spaudai?*

– Pirmiausia pasakysiu, kad aš nieko nekuriu, nesu kūrėjas net minimalia šio žodžio prasme, o rašau ne laboratorijoje, bet savo dešimties kvadratinėse metrų narvelyje, kur sykiu ir miegu. Mano pirmas variantas būna ir paskutinis. Aš beveik netaisau savo tekstų. Taisymas būna labai menkutis. Kadangi rašau ranka, parkeriu, ir, matyt, jei dar rašysiu, tai jau iki smerties rašysiu parkeriu, tai šita rankraštinių tekstų reikia perkelti į tipografinį; anksčiau būdavo rašomosios mašinėlės, dabar yra kompiuteris, na tai štai, jeigu tekstas yra didelės apimties, pats nespausdinu ir nerenku, duodu rinkėjai ir paskui, natūralu, turiu jį peržiūrėti. Ir štai peržiūrdamas paprastai pataisau, bet tai būna visiškai smulkmenos. Gal žodis, gal kablelis, gal kokio kreiva stilistinė figūra... Jei gerai prisimenu, – žinoma, daug ką užmiršti per daugelį metų, – man regis, per keturiasdešimt metų dvylikoje savų ir dvylikoje verstinių knygų nesu pataisęs nė vieno sakinio, tik žodžius. Sakiniai likę tokie, kokie atsirado pirmą kartą. Na, taip jau, matyt, lemta, kad rašau snaiperiškai. Be to, esama ir ne tokios dailios priežasties: apskritai esu tinginys, tingiu rašyti, nemėgstu rašyti, rašymas man yra nemalonus užsiėmimas. Kai parašau tekstą, jis iškart tampa man nebeįdomus ir net kelia šleikštulį. O dar skaityti, blusinėti, taisyti kažką, braukti... Ne, tai ne man. Aš tingiu, nebenoriu, sakau rinkėjai: „Eikit jūs nuo mano galvos“, o redaktori: „Dar pataisyk, kas tau atrodo būtina, aš pasižiūrėsiu, jeigu nebus nutaisyta, tai tegul taip ir būna.“ Jokių rekomendacijų nežinau, nedrįščiau niekam duoti rekomendacijų, nėra čia jokios laboratorijos; man išvis tas žodis baisiai nepatinka, kadangi laboratorija yra dirbtinių daiktų darymas, o stilius yra prigimtinis dalykas, natūralus dalykas, jis išauga lygiai taip, kaip išauga iš žemės gelė arba medis, aš nematau čia principinio skirtumo. Tu privalai kuo mažiau kištis į savo stilių. Kuo mažiau. Tegul jis ateina taip natūraliai ir plaukia taip natūraliai kaip debesys vasaros danguje. Aš taip suprantu stilių. Kalba turi savo gyvenimą. Ir tas gyvenimas yra tuo švaresnis, tuo geresnis, tuo paprastesnis, kuo mažiau kišiesi į šitą gyvenimą. Kalba irgi yra dovana. Mes naiviai galvojame, kad kalbą galima padaryti kaip žilvičio švilpynę arba traktorių. Negaliu atleisti Wittgensteinui už jo plepalus apie kažkokius kalbos žaidimus; girdi, štai čia aš dabar atsisisėsiu, pradėsiu žaisti vieną žaidimą, paskui nueisiu į auditoriją ir pradėsiu kitą žaidimą, paskui nueisiu į teismą – trečią ir t. t. Tai yra niekai. Aš linkęs manyti priešingai: ne aš žaidžiu kalba, o kalba žaidžia manimi, kitaip tariant, nesu kalbos šeimininkas, aš visiškai negalvoju rašydamas, kaip čia dabar parašyti. Ar čia gerai parašiau, ar negerai parašiau.

Pabaiga kitame numeryje

Nuplaktas tarp mirksnio ir amžinybės

ŠVIESA (XXIV sūra)*

Vardan Alacho maloningojo, gailestingąjo!

2 (2). Svetimotėrį ir svetimvyrę – skirkite kiekvienam po šimtą smūgių. Teneužvaldo jūsų pagaila jiems Alacho religijoje, jeigu jūs tikite į Alachą ir paskutiniąją dieną. Ir tegul bausmė vykdančiam dalyvauja grupė tikinčiųjų.

3 (3). Svetimautojas veda tikėtai svetimautoją ir daugiaadienę, o svetimautoja – ją veda tikėtai svetimautojas ir daugadienis. Ir uždrausta tatai tikintiesiems.

4 (4). O tie, kurie meta kaltinimus ištikimosioms, o po to neatveda keturių liudininkų, – bauskite aštuoniasdešimčia smūgių ir niekadus neklausykite jų liudijimų; tai – pasileidėliai.

5 (5). Išskyrus tuos, kurie po to atsivertė ir pasitaisė. Ne, iš tikrųjų, Alachas atleidžiantis ir gailestingas!

6 (6). O tie, kurie meta kaltinimą savo žmonoms, ir jie neturi liudininkų, išskyrus save pačius, tai kiekvieno jų liudijimas – keturi liudijimai Alachui, kad jis teisus,

7 (7). o penktasis, – kad Alacho prakeikimas (krinta) ant jo, jeigu jis melagis.

8 (8). Ir atmetama bausmė jai, jeigu jinai patvirtins keturias liudijimas Alachui, jog jis melagis,

9 (9). o penktasis, – kad Alacho pyktis užgrius ant jos, jeigu jis teisus.

Kad ir kaip paradoksiškai šitai skambėtų, visai neseniai atradau, kad Kaire nėra puikios vietos pabūti palaimintoje vienatvėje kaip labiausiai užkimštame miesto skvere – tiesiai priešais monstriškąją Mugemą, kurioje išsikūrusi, ko gero, pati beviltiškiausia pasaulio biurokratija. Šitas rūmas – broliška Sovietų Sąjungos dovana Egiptui – architektūrinė avarija bet kuriai net ir vištos nuo flamingo neskiriančiai akiai. 50 000 žmonių kasdieną čia ateina ugdyti savo kantrybės ir gebėjimo tvardyti stovint net pakrikusiu protu nesuvokiamose eilėse (jei tą koridoriais kunkuliuojančią sužvėrėjusią žmonių masę apskritai būtų galima pavadinti eile – mano manymu, tai akivaizdžiai prieštarautų matematiniam eilės, arba kitaip – linijos, t. y. atkarpos, eilės nuo taško A iki taško B, apibrėžimui). Prieš keletą metų vienas sveiko humoro jausmo pritrūkęs afrikietis iš to erzelio visai nedailiu reveransu metėsi tiesiai pro langą.

Bet kam tai rūpi? Net ir ne man. Tarp šimtų skvere melia burkuojančių porelių žinau turinti šansų likti nepastebėta vienišų maitvanagių – nes tokių šioje vietoje paprasčiausiai nebūna. Teisingai – nebūna! Teorija! Praktika – neprąjęs nė penketui minučių prisišvartuoja gretimais ant suoliuko, akimirksniu priversdama mane užvirti iš pykčio. Atėidama šįvakar čia, tikslo paugdyti kantrybę tikrai neturėjau, bet sėdžiu ir visa savo nugarą stengiuosi prisiplakėli ignoruoti. Paskui „nepadoriai“ apžėrgiu suoliuką, vildamasi, kad kaip uoliam musulmonui tai turėtų sukelti begalinį pasišlykštėjimą ir jis galėtų nešti visą savo draugiškumą bent jau iki ten, iš kur atsinešė. Klydau. Bene pirmą kartą...

Jis – arabas. Irakietis. Musulmonas. Taigi scenarijus vienas iš tos galybės, į kuriuos jau nežinau kelintą kartą leidžiuosi įtraukiama, o gal pati pakurstau – kas beatrinks. Musulmonai ir krikščionys... Dieve, kaip banalu, – žinau, bet man silpnybė pjauna per blauzdas. Ir žodžius pataupyti kišenėje man tokiais atvejais sunkokai sekasi. Kaip ir jiems – nepulti spjaudytis siera rūgštimi ir aiškinti, koks aš vis dėlto nekrikštas. Tik ne šįsyk. Sutrinku kažkuriame begalinių nesulaikomų diskusijų apie pasaulio pamišimus ir beprotybės posūkyje staiga išspiegiu didžiausią skaudulį: „Kaip jūs drįstat taip savo moteris?!“ – ir užsikertu. Sprendžiant iš nelauktos tylos, į kurią atsimuša mano naivumas, klausimas jam daro ne didesnį įspūdį nei žinia apie kritusį mūlą, tačiau nusuka žvilgsnį ir tepriduria: „Deja...“ O paskui čia pat lyg teisinasi – iš kur jiems žinoti, jei jų tėvai darė lygiai taip pat. Atsakau: „Naudoti smegenis ir širdį, kam daugiau tai Alachas būtų davęs, jei ne naudoti?“

„Žinai, ką mes, irakiečiai, darome, jei aptinkame, kad mergina, kurią vedam, nėra skaisči?“ – netikėtai vėl atgyja pašnekovas. Dar nespėjus jam užbaigti klausimo, kažki kodėl vaizduotė man žaibišku greičiu nupiešia visai logišką atsakymą – tokį gero sieksnio ilgio, Damasko plieno... O be reikalo! Nes, pasirodo, jie „tik iš karto su ja išsiskiria“. Fu, tada irakiečiai turėtų būti visiškai nuobodylos! „O, o... – stauga negaliu atitokti lyg vaikas, netikėtai suradęs, kuo pakeisti ką tik iš rankų išmuštą žaislą, – kaip manai, o kiek yra arabų vyrų, kurie vesdami būna skaisčius“, – maivydamausi klausiu irakietį ir, abejodama, koks bus atsakymas, laukiu, kol dabar jis man ims pūsti arabus, nes anokia paslaptis, kad labiau nei anapusinių bausmių vyrai čia bijosi nepamatysią šio pasaulio stebuklą. „Dešimt procentų, – tarsteli, – gal dar mažiau.“ Jaučiuosi kaip gavusi gerą antausį – nors pačiai kažkur galvoje sudėjus ir atėmus, padauginus ir padalijus išėjo gal kiek mažiau, vis dėlto jo padaryta paklauda, sakykime, tikrai menkė ir neverta vėjo, kurį gebu kelti, kai arabai man ima kvailinti akis.

Taigi sėdžiu ir bukai šypsauisi – kiek dėl viso šito cirko, kiek dėl nei iš šio, nei iš to prisimintų anądien kažkur nuskaitytų Nietzsche pamintijimų: „Ten, kur iki šiol pasaulyje aptinkama religinė neurozė, ji yra susijusi su trim pavojingais dietiniais receptais: vienatve, pasninkavimu ir lytiniu susilankymu, tačiau neįmanoma tvirtai nuspresti, kas čia priežastis, kas padarinys ir ar čia apskritai egzistuoja priežastinis ryšys.“ Ir vis dėlto darosi smalsu... Jeigu Nietzsche būtų gyvenęs šimtmečiu vėliau ir būtų bent su pusėtinu susidomėjimu pasklaidęs lytiniu būdu plintančių ligų, abortų, jų metu mirusių moterų, konteineriuose paliktų kūdikių statistikas ir susipažinęs su išstobulintų iki beprotybės abortų technologijų (leidžiančių kruviną procesą prilyginti nusituštinimui) įvairove bei „pažangiųjų“ kontraceptinių priemonių veikimu, ar nebūtų užsimanęs bent iš dalies apsigalvoti?

Na taip, galiu pripažinti, islamiška išmintis svetimavimo klausimu niekada neskatino mano prielankumo šiai reli-

gijai, nes Kristaus, užstojusio akmenimis svaidomą svetimautoją, scena man yra įstabiausias Biblijos epizodas. Tačiau pasaulis jau ne kartą įrodęs, kad jis nevertas begalinio Kristaus gailestingumo. Gailestingumas – tik „išrinktiesiems“, kurie geba juo „disponuoti“ neišsprogindami pasaulio pamatų, visiems kitiems suvaldyti – dar ir botago ne visada pakanka.

Pasaulis, kuris dedasi didžiu fizinės, dvasinės ar minties laisvės šaukliu beigi humanistu, kažkodėl konvulsiskai alpeja skaičiuodamas santuokinės neištikimybės (tebūnie tariamos ar tikros) aukas, bet kartu su cinišku išūlumu leidžia sau rengti makabriškas diskusijas – lyg šiuo atveju mirties ir gyvybės klausimas tebutų skonio reikalas – abortų liberalizavimo klausimais, nesidrovėdamas naujos gyvybės užknakinimą laikyti moters kūno laisvės apraiška. (Beje, reikia pasakyti, pirmųjų aukų skaičius niekada nebuvo net per švietimė prisivijęs antrojo.) Nesiveliant į beprasmes diskusijas ir nesistengiant prie vieno sprendimo pritempti dviejų nesutaikomų stovyklų, galima neabejojant tvirtinti, kad jos abi bent jau tikrai sutiktų dėl vieno – antruoju atveju „paaukojamas“ TIKRAI niekuo dėtas. Sutikti galima ir dar dėl vieno – pirmuoju atveju „aukojamasis“ turi pasirinkimą: ryžtis ar ne tam, ką skrupulingi tikintieji vadina mirtina nuodėme, o ateistai – natūraliu instinktu tenkinimu, ir taip išvengti sankcijų; tačiau antruoju atveju „aukojamasis“ pasirinkimo – būti pagimdytam ar išspjautam – deja, neturi. Ir pagaliau sutikti galima dar dėl kai ko – antruoju atveju jokios atsakomybės kažkodėl – net teoriškai (!) – neįpareigojama prisiimti vyriškoji rasė.

Atrodo, dažnai pasaulis yra pernelyg beprotis, kad laikytųsi bent kokių taisyklių, anksčiau ar vėliau jos išverčiamos prieš jų pačių esmę. Kaltinti islamą, kad jo mokymas šiandien panėšėja į kraupų moterų genocidą – tas pats, kas kaltinti krikščionybę inkvizicijos išradimu; kaltinti maistą, kad juo esame linę persisotinti, ar vandenį, kad jame kartais sugalvojame nusiskandinti, ar mikrobangų krosnelę – kad joje šlapia katė, užuot išdžiūvusi, iškepa. Net pats nekaltiausias ant kelio rastas akmuo gali būti panaudotas bent dviem iš esmės skirtingiems tikslams – gali juo kam nors suknežinti galvą arba jį įsidėti į pamatus.

Kaži kodėl man šįvakar norisi išsivijus iš hidžabinio kokono beigi nusiginklavus nesibaigiančiame „tikrų“ ir „tariamų“ teisuolių kare (gal ir teisingai Talibanas diskusijas laikė erezija, o abejonę – nuodėme, taip bent jau dalies žmonijos prigimtį išvadudodamas iš nepagydomo Verterio sindromo) tiesiog sidhartiškai susikryžiuoti kojas!

SAUDADA

* Koranas: literatūrinių prasmų vertimas. Vertė Sigita Geda. V.: Kronta, 2008.

PHILIP JENKINS

Sufijus kaimynystėje

Daug puikių mokslininkų tyrinėja islamą. Daug kitų puikių mokslininkų nagrinėja kintantį globalios krikščionybės veidą. Tačiau tuodu pasauliu – musulmonų ir krikščionių – šie ekspertai sugretina retai. O gaila. Šitaip pamatytume nuostabių paralelių ir sąsajų, kurios nušviestų juos abu.

XX a. pradžia yra kritinis krikščionybės naujųjų laikų istorijos metas, ypač laikotarpis po Pirmojo pasaulinio karo ir šį konfliktą lydėjusių didžiųjų epidemijų. Afrikoje tai buvo era, kai pranašai ir pamokslininkai tikėjimą visiškai perėmė iš savas rankas, pritaikė jį vietinėms kultūroms ir šlovinimo stiliams bei įkūrė bažnyčias, kurių šaknys buvo tvirtai įaugusios Afrikos žemėje. Šitaip jie pradėjo masinį žemyno atsivertimą.

Nors šioje veikloje dalyvavo šimtai aktyvių žmonių, tarp jų išsiskiria keletas herojiškų vardų, pavyzdžiui, Williams Wadé Harrisas Liberijoje ir Simonas Kimbangu Kongoje. Tuo metu kolonijinė valdžia naujosiomis bažnyčiomis labai nepasitikėjo. Labiausiai ji baiminosi maišto. Taip pat bijota sinkretinio krikščionybės ir animistinių tikėjimų susipynimo. Kimbangu trisdešimt metų praleido kolonijiniame Belgijos kalėjime; Harrisą prancūzų valdžia išvarė iš Dramblio Kaulo Kranto. Tačiau jų bažnyčios su savo atšakomis suklestėjo ir išplito ne tik Afrikoje, bet ir Europoje. Esminis Afrikos istorijos XX a. įvykis buvo pusės žemyno gyventojų atsivertimas iš tradicinių animistinių religijų į krikščionybę (40 procentų) ir islamą (10 procentų).

Nors atsivertimo į krikščionybę istorija pasakojama dažnai, į jos paraleles islamo pasaulyje pažvelgiama rečiau. Maždaug tuo pat metu kolonizuotos musulmonų Afrikos

bendruomenės šį tikėjimą taip pat perėmė iš savo rankas, pateikė jį joms artimu pavidalu ir padarė be galo populiari. O ši prieštarauja naujoji tikėjimo sintezė taip pat giliai skverbiasi į Europos ir Amerikos pasaulį.

Žinomiausias ano meto krikščionių pranašų musulmoniškas ekvivalentas buvo Senegalo šventasis šeichas Ahmadou Bamba (1853–1927). XIX a. pabaigoje jis įkūrė pamaldžių sufijų ordiną *Muridiyya*, arba miuridus, kurie laikėsi mistinio pasišventimo Dievui. Šeichas Bamba skelbė praktinę sunkaus darbo, labdaringumo ir taikingumo žinią, paremtą principu „Melskis taip, tarsi mirtum rytoj, ir dirbk taip, tarsi gyventum amžinai“. Šis judėjimas glaudžiai rėmėsi afrikietiškomis šaknimis, jame radosi vietiniai šventieji ir šventovės. Kaip ir afrikiečiai krikščionys, miuridai žūtūtinai klio vėsi dvasios ir kūno išgydymo pažadu.

Kolonijinė prancūzų valdžia į Bambą žiūrėjo ne ką palankiau nei belgai į Kimbangu. Ilgus metus Bamba praleido tremyje arba namų arešto sąlygomis. Tačiau jo judėjimas taip pat išvirtintu istorijoje. Šiandien miuridų ordinas teigia turįs keletą milijonų narių – maždaug tiek pat kiek ir Kimbangu sekėjų bažnyčia – kaip ir pastarieji, miuridai yra paplitę visame pasaulyje.

Miuridai ir jų ordinas yra ypač stiprūs pietinėje Europoje ir Amerikos didmiesčiuose. Bambos paveikslėlių ir suvenyrų galima nesunkiai įsigyti ne tik Vakarų Afrikos turguose, bet ir Romoje, Paryžiuje, Madride bei Niujorke. Kad ir kaip tai vertintų europiečiai, šių sufijų buvimas jų šalims yra puiki žinia. Neskaitant pamaldumo ir sunkaus darbo etikos, miuridai yra ir tvirti sąjungininkai kovoje su fanatiškais islamistais,

kurie bjaurisi Bambos sekėjams būdinga tolerancija ir lengvu bendravimu su kitų tikėjimų žmonėmis.

Jau savaime miuridų istorija yra įspūdinga, be to, ji padeda mums suprasti ir šiuolaikinės Afrikos krikščionybės šaknis bei stulbinamo jos pasisekimo priežastis. Šiaip ar taip, imperija savo buvimu atliko kritinį vaidmenį, suardydama tradicines visuomenes ir politinius papročius bei sukeldama socialinį ir geografinį mobilumą. Šie staigūs pokyčiai, apėmę visą maždaug po 1880 m. gimusių kartą ar kartas, atvėrė duris radikaliai naujoms pasaulėžiūroms. Naujos idėjos ypač patraukė jaunimą ir lankstaus mąstymo žmones, taip pat tuos, kurie tradicinėse visuomenėse buvo marginalizuoti.

Tačiau didžiausią sėkmę pasiekė tos ideologijos, kurios perėmė gerai pažįstamus ir pamėgtus senesniosios kultūros aspektus su jos didžiais religingu polinkiu ir parodė, kaip juos integruoti į universalizmo kalbą. Dabar žmonės galėjo tapti krikščionimis ar musulmonais neišsivadėdami savojo afrikietiško. Sparčiai kintančios visuomenės buvo pasirengusios išgirsti charizmatiškų pamokslininkų balsus; kaip sakoma, lyderystė yra mokinystės funkcija. Laimė, lyderiais dažniausiai tapdavo vizija ir dora apdovanoti žmonės. Jie įkūrė tvirtas institucijas. Imperijoms sunykus, bažnyčios ir pamaldūs musulmonų ordinais išliko ir išaugo. O dėl nuostabios istorijos ironijos šie tikėjimai savo ruožtu pradėjo savą taikingą invaziją į buvusias imperines tėvynes.

„The Christian Century“, 2009.IV.21
Vertė Kęstutis Pulokas

SIGITAS GEDA

Dainos, kurių išmokė motina

2007 metai

Dzūkiškai apie rinkimus

Niekas neina balsuoti. Klausiami, kodėl neina, atsako:
– Tai kad nieko nepadaro. Aina, aina, skiepinas inlisc,
ale nieko nepadaro. Kad nor kų padarytų, cik skiepinas inlisc...
Skiepinas!

Spalio 5, penktadienis

Sena mokykla palei vieškelį

*Tyliai rauda koridoriuky,
rauda tas,
kurio visai nēr.*

Ak, tai aš tenai tralialiuoju po pražydusiu slyvos medžiu!

Graži kalba

Radau R. Gr. romane. Kai Vyniautas ironizuoja Mildą Mariją (paaugliai du):
– Pati ta, katroje gili jausmai ir gali pasislėpti.
Tokia frazė pribloškia savo paprastyste!
Arba toks sakinytis:
„Jeigu žmogus kam sutvertas, tai tam ir sutvertas, ir nieko čia nepadarysi.“

Laiko šuorai

Kokius tris dešimtmečius žinojome, kad geriausi prozininkai yra J. Aputis ir R. Granauskas. Paskui siūbtelėjo – J. Ivanauskaitė, J. Kunčinas, R. Gavelis (neminint S. T. Kondroto)... Keista, tie trys spėjo nukeliauti į Anapilę, Kondrotas seniai metė rašes, du pirmieji vėl liko plynam lauke.
Tiesa, pirmasis beveik metė rašes (arba neskelbia), o antrasis ramiai (padejuodamas, kad nebepaeina...) leidžia knygas vieną po kitos.

Ilgainiui gal tai ir liks lietuvių klasika?

Iš naujų vienas kitas beiškilo. Spėjo numirt ir A. Ramonas, iš kurio daug laukta. Atolo nelabai matyt. M. Ivaškevičius parašė „Madagaskarą“. Jam dar viskas prieš akis. Apie S. Parulskį – nerašysiu, pernelyg bičiuliaujamės. Ką ten girsi! V. Juknaitė – profesoriauja, B. Vilimaitės – negirdžiu, D. Kalinauskaitė – l. gerai, bet „mažai rašo“...

Tiek čia tų mano pastebėjimų.

Labai daug pezančių, peizeliojančių, manieringų ir pretenzingų.

Aišku, kad profesionalų bus reta (nēr iš ko gyvent), žmonės griebsis čia to, čia kito. Bevaisės žemės vaikai...

Vaginių fotografas

Kada jį reklamuojančią žurnalistę paklausiau:

– Ko tu tuo sieki?

Mestelėjo man:

– Bet tu nežinai, kad jis daug skiria labdarai, našlaičių namams...

Vis vien keista, kad:

1) tiek daug moterų, norinčių rodyti tą vietą,

2) kad iš tokių pinigų remiamos (jeigu remiamos) našlaitės...

Ar čia veikia tas elementarus apgaulės dėsnis: šimtą nužudyk, o vieną išgelbėk.

Apie kartų stilistiką

J. paklausė manęs, ką galvoju apie poetines generacijas. Ar esama tokių?

Atsakai, kad įvairiais gyvenimo laikotarpiais apie tai įvairiai ir galvojau. Pamiršau pridėti, kad vis dėlto esama ir kažki kokios duotybės, nesąmoningos. Pavyzdžiui, kalba.

Čia turėčiau užrašyti, kad, tarkime, ir E. Mieželaitis, ir Alfonsas Čipkus (Nyka-Niliūnas) gimę tais pačiais – 1919 metais.

Paradoksas, bet tai, iš ko pasišaipė A. J. Greimas, skaitinėdamas E. M., tinka (šiek tiek) ir A. Nykai.

Knyginės vizijos. Tik vienas aprašinėjo paveikslus, matytus garsiuose muziejuose, kitas – vartinėdamas puošnius albumus Vašingtono Kongreso bibliotekoje.

A. Nyka autentiškas ten, kur „serga nostalgija“, prisimena savo gimtuosius namus, upelę, velėjančią moterį, vėją.

E. M. – tos autentikos beveik neturi (čia jį lenkia net P. Širvytis). Jam pakenkė tai, kad jis nelankė gero universiteto; A. N. pakenkė tai, kad jis, šiek tiek pastudijavęs romanistiką, atsidūrė užjūriuose ir – prasėdėjo visą gyvenimą... prie reprodukcijų.

Abiejų kultūrinis horizontas – tariamas, paviršinis. Pirmas – persunktas ideologijos, antras – be jokios ideologijos. Štai jums ir kartos genas.

Kas dar ženklina kartą? Be abejo, kalba, poetinis žodynas. E. M. bandė kurti savą, individualią poetinę kalbėseną. Kai kas net laiko jį poetinės eseistikos tėvu Lietuvoje (a. a. G. B.), A. Nyka taikliai ir kandžiai recenzuodavo kitus, bet, tarkime, A. Mackus, neilgai gyvenęs, buvo labiau subrendęs. A. N. taip ir lieka anachroniškas knygų pasaulio berniokas.

Mirties išgyvenimų paliudijimas yra tikrovės atpažinimas. Tai A. Mackaus jėga.

Po jo visi išėivijos mėginimai ką nors sukurti – niekis. Kazys Br. – tokiu atveju būtų prie folkloro gaivintojų, kičinės tautodailės meistras.

(„Atia, atia, aš pasiklosiu kelią Grįžulo Rate...“ – dainuoja tuo pačiu metu mergaitė per radiją virtuvėje.)

Kodėl to nežinojau!

1938 m. S. Freudui buvo leista emigruoti. Vokietijos valdžia tik paprašė pasirašyti pareiškimą, kad su juo nebuvo blogai elgiamasi. Freudas pasirašė ir – prirašė: „Itin visiems rekomenduoju gestapą.“

„Ich kann die Gestapo jedermann auf das beste empfehlen.“

Įmanomas vertimas: „Labiausiai (kaip geriausiai) visiems rekomenduoju gestapą...“

P. S. Gestapas įsigalioja visur, kur paminama tikra valdžia ir teisėtumas. Civilizacija. Italijoje – mafija, Vokietijoje – gestapas.

O Lietuvoje? Lietuviška mafija, lietuviškas gestapas. Jis niekur nedingo. Atvirkiščiai. Anksčiau buvo sumišęs su rusišku KGB ir KPSS. Dabar savas ir grynas.

Beje, aniedu kartais tramdydavo vienas kitą. Dabar – trina rankomis.

Spalio 7, sekmadienis

Ką norit, tą ir darykit!

Širyrt radijas pranešė, kad padarytos pataisos Lietuvos baudžiamajame kodekse. Nusikalstamą asmenį galės sulaukyti ir patys gyventojai. Gale yra (ačiū Dievui!) išlyga: prieš tai jis turės padaryti nusikalstamos veikos pobūdį ir žalą...

Praktiškai atrodys taip: trys įkaušę asmenys nutars, kad reikia nueiti pas kaimyną, pakišti jam ką nors (karvę, ginklą, moteriškę) ir pareikšti:

– Pavogei, šaudei, prievartavai. Dabar esi areštuojamas!

Tiek jurisprudencijos naujienų.

Antra vertus, geriau smulkūs vagiškiai negu nevisaprotė policija, kuri daro ką nori šitam krašte.

Šiek tiek istorijos

Thomas Tusseris (1524–1580) dar XVI amžių parašė knygą „Vedęs vyras, 100 šio reikalo teigiamybių“. Buvo paprastas fermeris, mūsiškai – eilinis ūkininkas.

Žinojo, ką darė!

Jam priklauso ir poezijos eilutės: „Šilto balandžio lietus / Atneša mums gegužio gėlių.“

Nuotrupos

– Jane, tu atgaiva mano akims!

– O kitoms kūno dalims?

Pirmas žingsnis – šunims uodegas raišiot!

Apie juoką

Pasirodo, kad tikras ir netikras žmogaus juokas veikia tolygiai. Pavyzdžiui, meilės metu, kada žmogaus kūnas gamina (išskiria) endorfina, – jeigu vyras ar moteris juokiasi apsimestinai, vis vien gamina... Juokas yra erotiškias.

Dabar suprantu, kaip A. apžavėjo V. (jis pats apie tai rašo). O sena moteris, klausiamo anūko, kurią iš mergaičių galima kibinti, atsako:

– Nužiūrėk tą, kuri juokiasi...

Koks flirtas be kikenimo!

– Eime į Paliūnus, ten jukios mergos! – girdėdavau dar ne per seniausiai.

Dabar jau nei tų Paliūnų, nei tų mergų...

Ir vėl iš R. Gr. romano

Kam reikia lįsti prie žmogaus jo bėdoje ir skaudėjime? Gal jam tada taip geriau?

(Niekas dabar taip taikliai savo kalbos žodžiu nepataiko!)

Iš sakramentalijų

Mano tėvas buvo našlaitis, jį tąsė visos valdžios, mušė ir vaikščiojo kariškais batais, prislėgę krūtinę kluono durimis.

– Kur užkasei kulkosvaidį?

Jis taip išgyveno 89-erius, – tai negi aš neiškėsiu savo gyvenimo. Juk jo buvo sunkesnis. Senelio dar sunkesnis. Jis sušalo snieguotose giriose. Kito senelio – dar ir dar... Jis trissyk plaukė į Ameriką, plūkėsi lentpjūvėse, vėmė persikores per bortą laive iš Hamburgo. Dėdė trenkėsi ir į Braziliją, ir į Kubą. Paskui atsidūrė Siberijoje... Atsimenu jį vienišą sulinkusį senį, kasantį bulves. Jį apiplėšinėjo ir stribai, ir miškiniai, mušė reikalaudami aukso.

Mirė palikęs savo seserėnui (mano tėvui) kareivišką I pasaulinio karo milinę (gunčę)... Saldumas to gyvenimo!

Labai paprastas supratimas

Knygos turėtų būti rašomos, kad žmogui būtų lengviau gyvent.

Ne pasipuikavimui, ne stulbesiui, ne tam, kad susižavėjimą keltų.

Pernelyg sunkus yra žmogaus gyvenimas, dėl to knygos rašomos.

Netektys, netektys...

Eidamas 79 metus mirė lietuvių poetas Alfonsas Maldonis, – išgirdau per LRT. Jau rengiausi į parduotuvę, vakar antras „Veronos“ spektaklis...

Su dabar jau a. a. vis žadėdavom „padaryti kaušą“. Tiesą sakant, tai jis taip sakydavo telefonu.

Kilęs nuo Daugų, džiukas. Mūsų santykiai buvo ir šiokie, ir tokie. Yra man ir gero padaręs, už ką dar spėjau padėkoti. Ačiūdie!

Spalio 8, pirmadienis

Po „Veronos...“

Jaunieji dainininkai atvirai giriasi nematę ankstesnių pastatymų ir... klimpsta į buvusiųjų klišes. Jiems trūksta ir artistiško, ir originalumo, interpretacinės drąsos, kuri gimsta tik perimant tradiciją.

Stulbino nebent jaunas Bareikis. „Seniai“ vežė detalėmis, smulkmenomis, niuansais.

1982-ųjų (pirmasis) pastatymas buvo dešimt kartų labiau koncentruotas. Režisieriaus laimei, jau buvo aktorių karta, turinti ir gerus balsus. Juos dar treniravo F. Bajoras, sakydamas:

– Man nusispjaut, kaip jūs vaidinat. Turit gerai dainuoti.

Kultūrą papjovė „popsas“, elitinę, aristokratinę, profesionaliąją. Ko norėt? Antra vertus (kaip baigia vienuolis), negalima per daug reikalauti iš jaunimo, – turiu galvoj frazė: „Jeigu nemylite vaikų, tai bent jau Dievą garbinkit maldom!...“

Iš kitų rudenu

Kai pareidavau prietemoj – iš Pilaitės, iš Buivydiškių, Zujūnų...

Kareivišku bušlatu apsigobęs per lietu...
Šviesdavo šlapias rusvaauksis šuns kailis.

Pliaupia dabar, plauna jo kaulus ir kaukolę – nebuvo jis niekad priištęs, tai mane jis laikė susiejęs, rišo su gamta. Su Neries vandenim, žolėmis ir bebrais.

Negali įvardinti, ką skauda

Kęstučio Grigaliūno paroda / kūrinys „Mirties dienoraščiai“ (2010), eksponuojamas Šiuolaikinio meno centre, gali būti laikomas kelerius pastaruosius metus autoriaus gyvėdnamų temų apie gyvenimą ir mirtį, individualumą ir prasmę tiek vaizdine, tiek idėjine variacija. Tokių temų nagrinėjimas (netgi panašia forma) nuo septintojo dešimtmečio turbūt geriausiai žinomas iš prancūzų menininko Christiano Boltanski darbų. Pasikeitusią, „rimtesnę“ ir savo tematika emocionalią Grigaliūno kūrybą galime matyti 2008 metais eksponuotame darbe „Tylėjimo forma – stabilus tapatybės jausmas“, vėliau darbe „Apie meilę“ (2009) ir galiausiai „Mirties dienoraščiuose“. Stebina ne tiek pasirinktos temos, kiek kontrastas tarp žaismingo, ironiško, spalvingo, link poparto estetikos sukančio ankstesnio ir dabartinio rimto, beveik tik monochrominį koloritą naudojančio (išskyrus kraują primenančios raudonos spalvos blyksnius) Grigaliūno. Visi šie darbai labiau stumteli ne į intelektualinius apmąstymus ar žaidimus, bet į kūrinio išgyvenimą.

Su darbu „Tylėjimo forma – stabilus tapatybės jausmas“ į Grigaliūno vizualinį žodyną pateko protokolinius nuteistųjų fotografavimo iš priekio ir profilio motyvus. Pats autorius apie šį darbą yra sakęs: „Tokio tipo portretinė fotografija išreiškia institucinę galią, policijos ir masės kontrolę. Čia asmens atvaizdas yra kuriamas remiantis tik institucijos nustatyta tvarka, išryškiant išskirtinai fizionomijos bruožus. T. y. asmens tapatybė pateikiama fiksuota ir stabili.“ Šiame kūrinyje panaudotos JAV kalinių nuotraukos, dėl to galima lengviau įsivaizduoti, kad nufotografuoti žmonės tikrai yra nusikaltėliai. „Apie meilę“ ir „Mirties dienoraščiai“ lietuvių suvokėjui yra emociškai paveikesni kūriniai. Juk tai portretai nuo represijų nukentėjusių Lietuvos gyventojų. „Žvelgdamas į iš priekio ir profilio nufotografuotą asmenį iškart pamana, kad tas žmogus – nusikaltėlis. O kai perskaitai kunigo, suimto už antisovietines idėjas, biografiją, viskas apsiverčia aukštyn kojomis“ (Kęstutis Grigaliūnas). „Mirties dienoraščių“ atspaudus lydinčios paties autoriaus ranka surašytos trumpos biografijos yra labai panašios, pateiktos pagal tą patį tafaletą, dėl to skaitomos viena po kitos skamba lyg užkeikimas ar malda: gimė, dirbo, ištremtas, nuteistas, sušaudytas, mirė, gimė, dirbo, ištremtas...

Visiems šiems trims darbams didelę reikšmę turi erdvės, kuriose jie eksponuojami. „Mirties dienoraščiai“ nėra išimtis, ir viena iš kūrinio poveikimo sąlygų yra didelė ŠMC salė. Sienos, nukabinėtos nuteistųjų nuotraukomis, pritenkia savo mastu ir atrodo didingai. Eidamas nuo vieno

Kęstutis Grigaliūnas. Mirties dienoraščiai. 2010

prie kito šilko grafijos atspaudu, kurie sukabinti nuosekliai, lyg kataloguojant alfabeto tvarka, pamatai, kad ties kiekviena raide yra tik apie 10 atspaudų, taigi itin maža dalelė visų žuvusiųjų arba nukentėjusiųjų pirmosios sovietų okupacijos laikotarpiu (1940.VI.15–1941.VI.22) – stipriam efektui pasiekti užtenka ir tiek.

Kūrinio formą neišvengiamai imi lyginti su jau minėto Christiano Boltanski darbais. Jis kai kuriuose savo darbuose taip pat naudoja žmonių nuotraukas ir gausos kuriamą išpūdį kaip kūrinio poveikimo priemonę. Tokių darbų pavyzdžiai galėtų būti „La Réserve des Suisses morts“ („Mirusių šveicarų rezervatas“, 1990), „San-Sousi“ (1991), „Resistors“ („Rezistentai“, 1994) ir kiti. Darbas „Resistors“ artimas Grigaliūno „Mirties dienoraščiams“ ne tik forma, bet ir tematika – eksponuojamos nuotraukos žmonių, kurie karo metais priešinosi vokiečiams ir dėl to buvo suimti. Tačiau Boltanski rodo tik priartintą žmogaus veidą iš priekio atvaizdą, – taip neakcentuojamas institucijos vaidmuo, ryškiausiai matomas dėl protokolinio fotografavimo būdo.

Taigi atrodo, kad Grigaliūnas nieko naujo lyg ir nepasako, o primygtinai, netgi iliustratyviai pakartoja tai, ką jau seniai žinojame: po visais žuvusiųjų skaičiais slypi konkretūs žmonės, apie daugumos dabar gyvenančiųjų (taip pat ir mano) gyvenimą po daugelio metų turbūt bus galima pasakyti ne ką daugiau nei tos į užkeikimą ar maldą panašios eilutės,

kad dienoraštis, kaip ir mirtis, yra kasdieninis... Paroda / kūrinys alsuoja *memento mori* idėja. Bet nors autoriaus sumanymas ir pasirodo lengvai perskaitomas, kylančios mintys nėra lengvos.

Ant salės centre stovinčių darbastalių padėtų knygų („Lietuvos gyventojų genocidas, 1939–1941“) sąrašai tik pratęsia mirtininkų vardinimą, bet labiau nuasmenintai, be vaizdinės medžiagos – jų nuotraukų. Bet būtent vartydama šias knygas, kuriose nukentėjusieji nuo okupacijos dar labiau ištirpsta istorinėje atmintyje, aš tampa centrine figūra. Vartant knygą, iš karto ima erzinti mano pačios šešėlis, krentantis ant knygos lapų ir trukdantis skaityti. Jis aiškus, apibrėžtas ir įkyrus. Iš pradžių nemanau, kad tai reikšminga, bet ilgainiui imu galvoti, jog tai labai simboliška. Aš esu tose knygose – ne tiesiogine prasme, bet vis vien neišvengiamai įrašyta kaip išaugusi iš savos tautos istorijos, išaugusi iš šių knygų, kaip jos dalis, kaip žmogus, kuris yra istorijos dalis ir kuris ten atgal nugrims. Nežinau, Grigaliūnas sąmoningai sugalvojo šį erzinantį trukdį žiūrovui ar tai tėra atsitiktinumas. Bet tikrinant savo idėją ir einant nuo vieno stalo prie kito ties visais nutinka tas pat – mano

galvos šešėlis driekiasi ant knygų. Viena kėdė prie stalo, pastatyta kitoje pusėje negu visos kitos, dar labiau sustiprina mintį, kad tai tikrai galėtų būti subtilus Grigaliūno meninis sumanymas arba nuostabus atsitiktinumas, padėjęs at-rasti naujus kūrinio arba savo pačios minčių kodus.

Toks pats atsitiktinumas, kad į kūrinio erdvę veržiasi pašaliniai gretimoje salėje eksponuojamo Voldemaro Johansono darbo „Aerosrovės“ garsai. Dažniausiai parodose erzina, kai greta kūrinio girdėti kitų darbų ataidai, bet šiuo atveju garsas pritiko. Galbūt dėl to, kad tai buvo menkai muzikine prasme artikuliuotas, grėsmingas, nežemiškas garsas, kuris stumtelėjo į dar didesnę meditaciją ir prisidėjo prie bendros nuotaikos kūrimo.

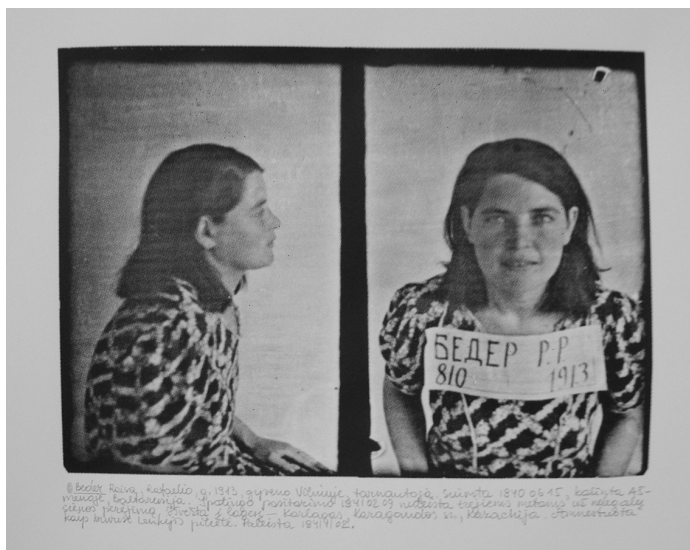
Grigaliūno „Mirties dienoraščius“ labai sunku vertinti vienareikšmiškai ar ryškinant kokį vieną kūrinio aspektą. Tai integrali, emociškai pagauli sistema su daugybe klodų ir apmąstymo krypčių, kurios negali būti klaidingos, nes negali būti klaidingos asmeninės emocijos, kurias kūrinys pirmiausia ir sukelia. Grigaliūno darbas patraukia vizualiniu aspektu, nors šį kartą pasižymi ne ryškios spalvomis, ironiškais pokštais ar intelektualiniais triukais. Ir turbūt dar labiau skauda, kai skauda, bet negali įvardinti ką.

DOVILĖ ALEKSANDRAVIČIŪTĖ

Merdinti mirties istorija

Eidama per salę išgirdau mažametės mergaitės garsiai skaitomus žodžius: „Sušaudytas, sušaudytas, sušaudytas, sušaudytas. Visi jie sušaudyti.“ Tiesiog paprastas konstatavimas. Įžengiamė į mirties kambarį. Į Kęstučio Grigaliūno „Mirties dienoraščius“. Tačiau mirties tema šiais laikais neturėtų būti taip paprastai konstatuojama. Pasak Philippe'o Ariès'o, mes stengiamės išstumti ją iš savo gyvenimo neigdami, ignoruodami, bijodami. Tačiau, menininkams tėsksus tą mirtį žiūrovams į veidą, į mirties fakto suvokimo lauką iškart atsinešami įvairūs kontekstai: asmeniniai, politiniai, kultūriniai, istoriniai. Ir jau negalime žiūrėti šitaip laisvai kaip toji mergaitė. (Net ir aš pati, prisipažinsiu, smalsumo genama bandžiau ieškoti savo protėvių tarp tvarkingai pagal abėcėlę sukabintų sovietinio genocido aukų portretų.)

Grigaliūnas jau keleri metai dirba su šiuo projektu. Jį domina istorijos ir dabarties santykis, represijų absurdiškumas, portretuojamųjų fotografavimo būdas. „Mirties dienoraščiai“ panašūs į darbą „Apie meilę“ – menininko eksponuotus 130 biografijų, 27 portretus, 104 pirštų atspaudus, 754 veidus žmonių, nužudytų Vilniuje 1944–1947 m. ir užkastų Tuskulėnų masinėje kapavietėje. „Mirties dienoraščiai“ taikiny – įvairių tautybių Lietuvos piliečiai, nukentėję nuo pirmosios sovietų okupacijos. Lyginant abu šiuos darbus, matomas ryškus skirtumas, kada menininkas siekė labiau paveikti žiūrovus, o kada mirčiai suteikė buitishką apvalkalą – meilės (dėl to kūrinys nesubuitėjo).

Kęstutis Grigaliūnas. Mirties dienoraščiai. 2010.
Dovilės Aleksandravičiūtės nuotraukos

Įžengdama į „Mirties dienoraščių“ salę, jaučiausi kaip žiūrovas, įžengiantis į Mirosława Bałkos milžinišką juodą dėžę „How It Is“. Tik Grigaliūno žiūrovas neturėjo galimybės susidurti su asmeninėmis fobijomis, kurias kelia juoda milžiniška patalpa. Šiuo atveju susiduriama su istorinėmis,

viešomis baimėmis: ekspozicija savaime primena KGB tardymo patalpas, mirusiųjų veidai žvelgia tiesiai į žiūrovą. Bałkos kūrinys priminė visai ne šviesų (kokio tikėtasi) XXI amžiaus išpūdį, o „Mirties dienoraščiai“ įtraukė mus į istorinės akistatos, saviidentiteto paieškų, politikos versmę. Juk ne veltui teigiama, kad kol gyvi istorijos liudytojai, istorija yra politika.

Tačiau prisimenant mergaitę vis tiek kyla klausimas. Jei istoriniu požiūriu susiduria kelios kartos – menanti istoriją ir ne – ar gali visi atliepti į menininko kūrybą? Jei siekiama reprezentuoti istorinių įvykių absurdiškumą, ir vieni į tai žiūri kaip į eilinį *post factum* ir nerodo jokių empatiškų jausmų, ar gali būti tokiu atveju kvestionuojama ir subjektyviai eksponuojama istorija?

Manau, tik lenkų istorinio skausmo galiojimo laikas pražėstas po netikėtų naujų Katynės įvykių. Lietuviai vis ramiau žvelgia į praeitį. Galbūt mums visa tai teliks statistika, skelbiama mažai tevertomose enciklopedinėse knygose.

Vis dėlto rašini norėčiau užbaigti dailininko Valentino Antanavičiaus žodžiais: „Vienas iš meno uždavinių – priminti žmogui apie mirtį. Žmogus linkęs tai pamiršti. Tik tai įsisąmoninus žmogui gyvenimas įgauna prasmę.“ Kol dar yra gyvų istorijos liudytojų, verta priminti žiūrovui apie praeitį, kuri šiuo metu jau merdi.

ŽIVILĖ JANULEVIČIŪTĖ

JOLITA SKABLAUSKAITĖ

Sužadėtinė

Rankos pataiso išblukusias vasaros smilgas.
Jos primena saulėtas rudens dienas,
O dabar ant skaudžių prisiminimų sninga,
Net palėpės pilnos švaraus sniego.
Miškuose medžiai negali pajudėti.
Obelys baltos. Graudžiai sninga.

Sėdi prie sukrypusios tvoros
Juokingas žvėrelis,
Suglaudęs ausis.
Severija pražingsniuoja.
Veide nekrusteli nė vienas raumenėlis.
Sniegas paslepia skausmą.
Veido bruožai lyg iškalti iš ledo.
Keisti, apvalūs nameliai netoli
Miško, su tamsiais miegamaisiais.
Ten ji nueina, kad galėtų ramiai
Snūduriuoti iki pavasario.
Jos pėdsakus užkloja sniegas.

Kaip liūdna! Klaikiai sustūgęs žvėrelis
Pašoka ir bėga laukais.
Sniegas drimba ir drimba.

Meilužė?

Juoda traškanti suknelė.
Šviesios garbanos.
Meilužė? Oficiali. Šalta.
O kitos – tarytum balandžiai.
Ne kūnas,
O kažkoks vandens gyvūnas –
Gležus, su pavojingais čiuptuvais.
Apvilktas juodu, dumsiu šarvu.
Tai – kvailiams, minioms.

Vakar prisėdo
Ant lovos kraštelio.
Akys įkypos sutvyksčiojo
Meilios ir labai liūdnos.
Ilgesys iš tenais –
Ir rūkas, ir balzguna saulė.
Bet ruduo lėtažingsniais
Artinasi prie josios kūno.

Veidrodyje
Trūkčiojanti geltona šviesa.
Spinduliai pagyvina
Plonytes, mėlynas gysleles
Įdubusiame smilkinyje.
Lietaus dievas
Permatomą ranką kilsteli.
Balsas aidi pilkasidabrėje gelmėje:
– Susitiksime neaprepiamame tvenkinyje,
Kur povandenės gėlės,
Mainydamos spalvas,
Vangiai juoksis.

Juoda traškanti suknelė...
Kažkoks vandens gyvūnas
Savęp link jį vilioja.

Vėjas neša virš laukų sniegą.
Ant elektros laidų tupi paukščiuokas,
Sulankstytas iš popieriaus.
Juodas šuo
Pakrantėmis grakščiai šuoliuoja.
Nuo tvenkinio vėjas atpusto
Sušalusią švendrių šnabzdėjimą.
Vienišos sodybos skendi miglose.
O sielos ramybė ir įkvėpimas –
Pamišėlio
Tylus, šventas alsavimas.

Palei gelžkelį klydinėja sužadėtinis
Veidu kraupiausiai baltu,
Šypsodamasis sau.
Daugiau – jokios dvasios.
Sniegas iškilmingai krenta
Paslėpdamas tamsumą menkiausį.

Grindų plyšiuose stiebiasi žolės
Gležnos, apyžalsvės,
Net pelės iš čia išlėkė.
Purpurinės jo lūpos, baltas veidas
Ir vilkas kaukia baisiai,
Už iškultų langų
Šlama senobinė giria.
Visad plaukia tie sunkūs debesys.
– Aš tave myliu, – sako jis,
O atrodo, kad vėjas tik
Šalvena šiurkščius lapus.

Sapnavosi žydra trobelė susmegusi
Ir aukso medžiai, plaukiantys žeme,
Žolė melsva, rasota, dvi brydės nerealios
Ir medžiai, aukso medžiai...

Stalas pirkioje padengtas buvo dviems.
Ašotis šalo su žydromis širdimis.
Ir pienas suledėjo paryčiui,
Nes jis kiaurą naktį medžiojo moteris,
Neregėtas moteris... girios tankmėse žvaigždėtose.
Skalikai jaunieji nelojo (jie buvo baisiai ištvirkinti).

Kitos dienos popietę
Sužadėtinis jai pasirodė.
Visos trobos kilo iš pasakos,
Ir medžiai mojo žibančiom šluotom.
Mažom, švelniom kojom pribėgo...
(Severija nepavyduliavo.)

Vėl sapnavosi žydra trobelė susmegus
Ir aukso medžiai, plaukiantys žeme,
Vien aukso medžiai...

Kaip juoduma švyti sužadėtinio namas,
O sienos prasiskiria lyg mėnesiena
Ir naktis į širdį skverbiasi.
Tyliai sėlina mėlynais šešėliais.
Ten miega, rankas ištiesęs.
Štai – jau blausiai virpa blakstienos,
Severijos lūpų palytėtos...

Švinta. Už nuogų pečių
Saulės krašteli blykstelėjęs
Nudažo odą rausvai.
Jokio keršto.

Sužadėtinio akyse burtininkai
Mažuliukai šoka ratelį,
O jis pats kyla į orą,
Vaiskioj mėnulio šviesoje
Ištirpsta it garas.
Kažkas groja sidabrine arfa.

Į jojo namus
Tuščius ji neša save:
Vien pelenus pilkus
Vėjas šlavinėja.

Kunigaikštytė-kregždė supasi pašelmeny,
Vasara svarina savo debesį.
Vienaragis pasirodo tarpduryje,
Žydint sinavadams palei rąstų sienas,
Ir pirkia nušvinta nuo jo žvilgsnio.
Severija laukia sužadėtinio,
Sunėrus rankas ant krūtinės.
Jos pirštai spindi.
Ant galvos – nėriinių balta kepurėlė.

Vienaragis lėtai apvaikšto pirkį.
Tamsybių gėlė prie lango atrodo dar puikesnė.
Vakarienei arbatos puodelis
Su keliais mėtų lapeliais.
Vasaros kvapai, plūstantys pro atlapotus langus,
Patenkinti purplėliai slyvmedyje.
Sodas – auksinis ir žalias.
Šlamantys debesys link miško
Pamažu nuslysta.

Autorės piešinys

Pro visus plyšius sunkiasi kraujas –
Žaliasidabris laša į gatvę,
Dulkes nuplaudamas.
Pirštų galiukais
Paliečia vienaragi.
Ak, kaip pašėlusiai plaka širdis.
Kaip ji spurda!

Juodas žvėris su žvaigžde kaktose
Iškilo visu didumu
Iš šulinio.

Blyškios skendulės juodame vandenyje.
Vienplaukės.
Turbūt jo pasmaugtos.

Vėjas išiverpena į jų plaukus.
Naktis tvanki.
Jos slidžios kaip žuvys.
Egzotiškai išstatuirtos.

Čia atslenka ir jų mylimieji
Naktimis paraudoti,
Be ašarų. Nebyliai.

Gyveno šulinyje kažkada
Juodas nepažįstamasis.

Medaus mėnuo

Bekūnis vyriškis skaidriom akim
Seka kiekvieną žingsnį.
Troškiai kvepia kiečiai.
Dygiame apynių pavėsyje
Jie geria raudoną vyną,
Primerkę akis stebi
Sidabrinį žydinčių pupų lauką.

Švilpia kregždės,
Sparnais liedsamos plaukus.
Vai, kaip rūksta dulkės po karšta saule,
Kaip slenka dienos ir norisi,
Kad vasara niekad nesibaigtų.

Debesys – tai nuostabiausios lovos,
Kur praleis medaus mėnesį,
O paskui nusineš juos vėjas.

Iš pačių slėpingiausių gelmių
Išniro kūnas;
Veidas – lyg jauno demono,
Apvyniotas žilpinančiom gijom.

– Ar prisimeni?
Kada buvom šiame pasaulyje susitikę?
Kada?

Kapinių katės ir kapinių šunys
Išlenda naktį, smailais snukiais –
Šniukštinėja...

Bet nieko nebegali surasti.

Sūri, juoda liūtis apsemia kapus.

„Žemaičio garlėkio“ apologija

Vytautas Martinkus. *Žemaičio garlėkys*. Istorinis romanas.
V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. 428 p.

Ponai prisiekusieji, džiaugiuosi galėdamas pranešti, kad dar kartą atnaujinamas titulinio patarėjo Aleksandro Griškevičiaus teismo procesas. Manau, jums gerai žinoma, kad šis filosofas ir išradėjas, pirmasis lietuvis aviatorius 1864 metų kovo 4-ąją Šiaulių apygardos prisiekusiųjų teisme buvo pripažintas įvykdęs šias nusikalstamas veikas: *kėsinosi nužudyti caraitį Konstantiną; kėsinosi į kraujomaišą su dukterimi Frederika Frančeska; kėsinosi be cenzūros leidimo užsienyje išspausdinti bedievišką veikalą; kėsinosi nužudyti Kauno gubernatorių – išgąsdino jo arklius ir sužalojo jį patį; kėsinosi nužudyti ir mirtinai sužeidė jaunuolį Kajų Bratkauskį.*

Tik du iš devynių prisiekusiųjų ištarė žodį „nekalts“, kitus septynis kartus buvo pasakyta: kalts, kalts, kalts. Dėl tokios akivaizdžios teisėjų klaidos rašytojas Vytautas Martinkus per pastaruosius du amžius (dvidešimtą ir dvidešimt pirmą) jau antrą kartą kelia proceso atnaujinimo reikalą. Pirmasis mėginimas buvo padarytas dar anais tamsiosios okupacijos laikais, pačiame Atgimimo priešaušryje, t. y. 1988 metais, kai jis išleido dokumentais pagrįstą veikalą, pavadintą „Negėsta žvaigždė paukščio pėdoje“. Jo paantraštė skelbė: „Reportažas iš ne paskutinio teismo“. Rašytojas buvo teisus – ne paskutinio. Vis dėlto per pastaruosius du dešimtmečius mūsų teisėsauga ir valdžia nė piršto nepažadino, kad apšmeižtas išradėjas ir filosofas būtų galutinai išteisintas, reabilituotas ir atitinkamai pagerbtas. Dar blogiau: niekas net nepasidomėjo, ar buvo ieškoma nusikaltėlių, kurie speiguotą 1863-ųjų vasario, rodos, vienuoliktosios naktį Vieکشnuose, jo paties namuose, užmušė žymųjį išradėją. O jeigu buvo ieškoma, tai ar jie buvo rasti ir nubausti? Vargu bau, bent aš apie tai nieko negirdėjau. Prašosi išvada, kad derėtų kelti dar vieną bylą dėl padaryto sunkaus kriminalinio nusikaltimo, bet tai juk ne rašytojų, o prokurorų, policijos pareigūnų ar apskritai teisėsaugininkų pareiga. Deja, jie tylėjo vos ne pusantro šimtmečio, tebetyli iki šios dienos. Nesudrebino jų sąžinės ir rašytojo Martinkaus pastangos atgaivinti istoriją, priartinant ją prie mūsų dienų, iškeliant viešumon gerokai primirštus faktus. Galėtume pasiguosti bent tuo, kad tada gyveno vadinamosios priklausomybės sąlygomis (Liongino Šepečio terminas), todėl tautiškosios savimonės reikalais nebuvo rūpinamasi, jie buvo neigiami ir slopinami, skelbiant viską viršijantį internacionalumą ir socialumą. Apmaudu, kad atkurtos Lietuvos Respublikos teisėsauga taip pat neparodė šiuo klausimu didesnio supratingumo, todėl rašytojui neliko nieko kita, kaip, nubraukus dulkes nuo užsigulėjusių archyvinų dokumentų, imtis darbo dar kartą, mat dėl sovietinių cenzorių įtarumo kai kurie įvykiai pirmajame variante buvo šiek tiek pridengti, kitaip sakant, tuos įkyruolius pėdekius teko pavedžioti už nosies. Bandytas pavyko, maskuotė pasiteisino, o tuo tarpu ir tamsieji debesynei prasisklaidė, ir visiems mums atsirado galimybė laisviau atsikvėpti. Vis dėlto, nors būta pervartų ir pergalių, prabėgę du dešimtmečiai parodė, kad to, kas andai buvo padaryta, nepakanka – žymiojo išradėjo byla iš mirties taško nepajuda. Todėl autorius, kitus darbus padėjęs į šalį, vėl neria į archyvų labirintą. Ir štai šiandien jau turime atnaujintą, be laiko druzgų ir kitų apnašų titulinio patarėjo dramą, sušvintančią netikėtai ryškiomis spalvomis. Iščiustytas ir išgrynintas stilius pranoksta lūkesčius, ima alsuoti ūmia gyvastimi, ne tik atveria istorines erdves, bet ir prisiliečia prie šiuolaikinės gyvenimos skaudulių – žodžiai ir vaizdai tampa simboliais. Į atgimusį veikalą atrinkta tik tai, be ko negalima apsieiti, kas neklaido epochos dvasios suvokimui, siužeto sklaidai, personažų išryškinimui. Ir visai nesvarbu, didelis jis ar mažas, jaunas ar senas – stoja skaitytojui prieš akis kaip gyvas, atlieka istorijos pavestą užduotį. Ir prokuroras Teodoras Golovkinas, ir buvęs kareivis Juozapas Eitnoris, ir verslininkas Balys Vartma, ir teisėjas Romanas Godlevskis, ir dvarininkaitė Kamilė Bratkauskytė su savąja motina Regina, ir teismo prisiekusieji, ir Aleksandro Griškevičiaus vaikai Frederika Frančeska, Vilhelmina, Kajus, Natalė, ir žentas Romualdas Semaška, ir pagaliau žmona Frančeska, ir brolis Mauricijus Griškevičius, vienintelis daręs viską, kad išradėjas būtų išteisintas ir pagerbtas. Trumpame rašinyje visų veikiančiųjų asmenų neišvardinsi – jų ten aibės: gubernatoriai, vicegubernatoriai, generolai, paštininkai, valdininkai, dvarininkai, bajorai, kunigai, vaistininkai ir daktarai. Rašytojas, nesistengdamas palengvinti sau darbo, skverbiasi į pačias amžiaus gilumas, atmezga pačius įmantriausius istorijos mazgus, čia pinasi ne vieno, o kelių ar keliolikos romanų intrigos: eiliniam kūriniui būtų sočiai pakakę herojaus – Aleksandro Griške-

vičiaus – šeimos dramos peripetijų, kurias išgvildenti taip pat nėra taip paprasta. Tyrėjas neskubėdamas siūlelį po siūlelio audžia margaraštį kilimą, pindamas ir raišiodamas intrigų mazgelius, tapydamas ne tik išimenančius portretus, bet ir grandiozines žanrines scenas. Ir tai daro korektiškai, neprarasdamas saiko, demonstruodamas gerą skonį, derindamas menininko intuityvą su mokslininko intelektu. Gausi archyvinė medžiaga darba ir lengvina, ir sunkina, nes ji rašyta kanceliarine rusų ar lenkų kalba, o naujojo veikalas „Žemaičio garlėkys“ stilius, neprarasdamas istorinio savitumo, skamba šiuolaikiškai naujai, net postmodernistiškai. Skaitydamas pateiktus dokumentus, dažnai pamiršti, kad tai ne originalai, pagaliau imi neskirti, kur dokumentas, faktas, o kur autoriaus išmonė, fantazijos žaismas. Prarijęs veikalą per porą naktų susimąstai: kokia tikroji šio veikalas prasmė ir reikšmė? Žinoma, svarbu, kad kūrinyje perteikta išpūdinga devyniolikto amžiaus vidurio Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašto gyvenimo panorama, kurioje apstu visokių skaudulių: valdininkų bukumo, kvailumo ir amoralumo, kaimiško tamsumo ir fanatiškumo, dvasininkų dvideidiškumo, ką ir kalbėti apie okupuotų kraštų skurdumą, pačios Rusijos istorišką atsilikimą ir imperišką užmačias. Gali žavėtis autoriaus išmone ir piktintis atsilikusios provincijos nykumu (duobėtasis kelias galabuti turkų traukia Krymo karo dalyvių gurguolės). Autorius neragina tyčiotis iš kvailumo ir bukumo caro armijos generolų, kurie, patyrę, kad kuriamas garlėkys greit galės pakilti į orą, svajoja, kaip jį pritaikyti ne tik akmenims į neišvažiuojamų kelių duobes, bet ir bombikėms prieš kareiviams ant galvų mėtyti. Norom nenorom skaitytojo veidu perbėga šypsenėlė, kai armijos generolai suskanta išradėją remti, nors šis ir sakosi neleisias karo reikalams pritaikyti savo išradimo. (Autorius lyg nejučiom pakiša mintį: niekas niekada tų išradėjų neklausė ir nepaisė – tu išrask, o mes jau žinosim, kada ir ką su tavo išradimu daryti. Ir ne tik su tuo garlėkiu, bet ir su paraku, radiju, televizija, atomu, internetu.) Tęsdamas tuos pamąstymus ir palyginimus, netrunki prieiti prie išvados, kad tas žemaičio garlėkys, ta keistoji balagola yra ne tik ano, bet ir dabartinio mūsų gyvenimo veidrodas.

Todėl ir tariau: ponai prisiekusieji, gerbiamieji seimūnai, prokurorai, teisėjai ir advokatai, Vyriausybės nariai ir visi kiti valdantieji ir valdžios žmonės, ar jums neatrodo, kad per tą prabėgusį šimtmetį, o gal net ir du, mes nelabai toli tenezengėme? Jei įsigilinsite į Kauno civilinio teismo rūmų vertę, titulinio patarėjo Aleksandro Griškevičiaus bylą, ar neatrasite stulbinančių paralelių tarp anų ir mūsų amžiaus? Gal aš žiauriai klystu, gal man ima kažkas vaidintis ar sapnuotis, bet vos tik paimu į rankas kokį dokumentą, atsiverčiu, perskaitau sakinį, prieš akis stoja ne tiek anų, kiek šių dienų teisdarių, valdininkų, net verslininkų figūros. Pasirodo, bukas ir kvailumas, gobšumas ir akiplėšiškumas, žiaurumas ir negailestingumas, ką ir kalbėti apie biurokratijos ir poniško pasipūtimo suvešėjimą, nepaiso laiko, teritorijos, amžiaus, tautybės. Labai nesinorėtų priminti tų „prichvatizavimų“, tų šunaujų, tų paprasto žmogaus ir piliečio, tautos ir visuomenės niekinimo ir naikinimo faktų, jei jie akivaizdžiai nekartotų kad ir modifikuotų anos istorijos tarpsnių. Todėl drąsiai pasitelkiu Mauricijaus Griškevičiaus žodžius: „Taip, jūs visų klausiu. Jūs prisiekėte Dievo vardui. Aleksandras nusijuoktų, išgirdęs, ką jūs murmėjote, kartodami priesaiką. Juk užtenka suabejoti Dievu, ir priesaika tampa netikra. Melaginga. Nesąžininga. Tuščia. O kuris, klausiu, prisipažintų, kad abejoja, kad netiki Dievo? Šypotės. Taigi. O juk, galimas daiktas, po kiek laiko bus pasijuokta ir iš viešų teismų, tai yra iš jūsų, iš visų mūsų, ponai prisiekusieji. Jūs vėl būsite nereikalingi, o teisiojo ir neteisiojo ginčą senų senovėje spręs kumščiai.“ (p. 22) Tai skaudus, tebegaliojantis persergėjimas. Juk jūs, ponai, prisiekėte ne tik Dievui, bet ir Lietuvai, juk ji – kaip tas žemaičio garlėkys, kuris buvo pakilęs ir „skrido virš kalvės ir kapinių medžių“ (p. 315). Ir ne tik skrido – savo krepšyje skraidino kalvį Mykolą Butautą ir kerėtoją Kotryną Šoblinkaitę. O mes su jumis, ponai prisiekusieji, ar neskridome andai? Ar nebuvo bepakyta, ar nebuvo pakilę, ištiesę sparnus ir pasirengę didžiam žygiui? Ar bereikia priminti Sąjūdžio mitingus, tas minias su vėliavų miškais, ugningas kalbas iš aukštų tribūnų? Tai malonėkite pasakyti, kas atsitiko paskui, kas yra dabar, kad ir mums, kaip anam garlėkiui, teko smegti žemėn, tėkštis veidu į purvyną? „Gurguolės nespėjo išsisklaidyti, nesuskubo duoti keistajam aparatui kelio, o garlėkys neturėjo jėgų pakilti ir pralėkti virš visų galvų. Vėjo nešama balagola su garais pūkščiančiu katilu atsitrenkė į vežimus su amunicija; laimė, niekas nesprogo, bet ant kelio užvirė tikra košė; kareiviai iš šautuvų ėmė pleškinti į pūslę.“ (p. 345) Ar mes visi, ponai prisiekusieji, nesėdime dabar toje balagoloje ir krizės vėjų nešami toliau nesiritame į bedugnę? Ne, ne, nenoriu gąsdinti,

neraginu pulti į paniką, tik siūlau dar ir dar kartą išžiūrėti į tikrovę ir išsiskaityti į pranašingus Mauricijaus Griškevičiaus žodžius: „...sniego kamuolys ritasi, nežinau, ar kas galėtų jį dabar pagauti ir kaip sustabdyti.“ (p. 414) „Jūs esate ne Elsinoro pilyje ir ne karaliaus juokdario Joriko kaukolę laikote savo rankose...“ (p. 424) Tik įsijunkite savuosius kompiuterius, ponai prisiekusieji, ir atskleiskite statistikos ataskaitas: kasmet Lietuvoje nusižudo viena klasė moksleivių. 2009-aisiais iš Lietuvos išvyko 19 000 piliečių, tai prilygsta Šilutės miesto gyventojų skaičiui. Šiomet turbūt neteksime Biržų ir Utenos, paskui bus Telšiai, Marijampolė, Alytus, Panevėžys, Klaipėda ir Šiauliai. Per visus televizijos kanalus, per visas radijo stotis rėkte rėkiama, visų laikraščių puslapiai pilni išpėjimų, kad šio amžiaus viduryje Lietuvoje liks tik 2,5 milijono gyventojų. Melas? Akių dūmimas ar faktai, neleidžiantys ramiai miegoti?

Mielieji prisiekusieji, mūsų išrinktieji seimūnai, Vyriausybės nariai ir savivaldos merai bei pareigūnai, aš nereikalauju, kad jūs nevogtute, nesukčiautute ir nemeluotute, neveidmainiautute (Aleksandras Griškevičius taip pat nepamokslavo), nesu naivus ir žinau, kad taip daro šveicarai, britai, vokiečiai, amerikiečiai, taip darė anie aname amžiuje, taip elgiatės jūs šiandien, nepasikeisite ir ateityje. Vis dėlto jei jau taip skubėjome į tą Europą, tai pasistenkite bent suvaidinti vakariečius – bent kiek apdairiau imkite, negrobdami atvirai vidury dienos. Jei jau meluojate, tai bent apsidairykite ir apsidrauskite, nemuilindami mums akių tiesiog iš ekrano. Jei jau lošdami sukčiaujate, tai iš pradžių bent pasitreniruokite, kad ta šaka, ant kurios ir patys sėdite, staiga netriokšteltų ir netekšteltute iš žalosios „pyragą“. Jūsų kostiumų, pirktų už mūsų mokesčius, gaila, juk susitepsite juos, sugadinsite. Apie tautą nekalbu, ji ten senokai sėdi. Neraginu pulti ir prie to „Žemaičio garlėkio“, juk vis tiek neskaitysite, kaip ir kitų knygų neskaitote. Jeigu būtute kultūros žmonės, ar būtute taip pasielgę su spauda, su knygų leidyba. Ar būtute pasityčioję iš garbaus amžiaus menininkų, drausdami dirbti jiems kūrybinį darbą ir už tai gauti atlyginimą? Juk nebūtute. Tad būkite geri, mielieji ponai, ir nepykite, jeigu aš, jeigu mes, netekę kantrybės, imame jus tapatinti su tais viačeslavais adamovais, kazimierais purickiais, grafais nelenč-račinskiais, pastoriais molesonais, prižiūrėtojais blindstrubais, vicegubernatoriais jakovais rožkovais ir kitais anų laikų veikėjais. Perdedu, juodinu dabartį? Sakote, yra lietuvių, kurie niekada nieko svetima neėmė ir neims, kurie niekur ir niekada iš savosios žemės nesi-trauks. Jų susidarys gal net pusė milijono, o su tais, kurie jau kur nors trauktis ne negali, gal ir šiek tiek daugiau. Ir iš tiesų dar yra. Tebeskamba lietuvių kalba, tebeleidžiamos knygos. Ir dar kiek tų knygų, ir dar kokių. Tik ar jos jums reikalingos? Sakote, tais šiuolaikiniais garlėkais blaškomes po visas pasvietes. Atsiprašau, jūs, ponai prisiekusieji, blaškotės, ne aš, ne mes, sėslieji ir nuskurdintieji. Mums tie dabartiniai garlėkiai tik nervus ir orą gadina, nes neatsiranda tikrų pilotų, kurie nubrėžtų aiškias ir realias ateities trajektorijas. O jei ir atsiranda vienas kitas, tai jis, kaip andai Aleksandras Griškevičius, yra sunaikinamas. Žinoma, jūs kaipmat mėginsite paprieštarauti ir net pasididžiuoti, kad buvo ir yra vedlių, kurie tą mūsų balagolą nuskraidino į Europos centrą, patupdė ją ten, kur būsianti amžiams saugi. Ponai pagyūrūnai, nelaikykite tautos ir visuomenės kvailiais. Jei kas ir skraidino, tai tik ne jie ir ne jūs. Vėjai, globalizacijos sukūriai mus nuplukdė ten. Ir lygiai taip pat atgal neša krizės vėjai, o tie pilotai tik graibsto kas pakliuvę po ranka ir grūdasi sau į kišenes – balagola be vairo blaškosi ir dar šiaip ne taip plūduriuoja, laukdama, kol bus galutinai praskolinta ir išparduota, o tada jūs ramiai nusiplausite rankas: juk tokių prasiskolinusių balagolų ne viena Europoje ir pasaulyje, kitos net jau bankrutavo, bet ar dėl to mums lengviau?

Tikrai nenoriu gąsdinti jūsų, ponai prisiekusieji, nes gerai žinau, kad šią sąvoką iš savosios vartosenos esate eliminavę – susikūrėte tokius įstatymus, kurie leidžia būti neat-sakingiems už nuveiktus darbus. Tauta įsitikino, kad jums nusispjaut į tas priesaikas, nusispjaut į istoriją, garbę ir sąžinę, nusispjaut į visus garlėkius ir visas paraleles su jais. Jūs net neišgirdote, kai vienas didžiausių Lietuvos patriotų, kurį žmonės būtų mielai išrinkę šalies prezidentu, džiaugėsi, kad jo vaikai gyvena ne Lietuvoje. O kur gyvena mūsų ir jūsų vaikai? Taip pat ne Lietuvoje? Jus, girdžiu, tai net džiugina, o mus šurpina. Nes tam nedideliam branduoliui ir jų vaikams, kurie nenori ir nenorės niekur išvykti, teks būti čia, kad ir kaip praskolinta, nualinta ir nuskurdinta būtų šalis. Baisiausia yra tai, kad ir toliau šitaip pilotuojama mūsų balagola ateityje Lietuva vadintis jau nebeturės teisės, o mūsų provaikaičiams panašias istorijas, kokios yra pasakojamos „Žemaičio garlėkyje“, teks skaityti ne gražiąja lietuvių, o kokia nors kita (gal kinų) kalba. ➔

Welcome, intruder

Rolandas Rastauskas. *Privati teritorija*. Esė rinktinė.
V.: Apostrofa, 2009. 312 p.

Nebepamenu, kas rašydamas apie M. K. Čiurlionio organizuotą pirmąjį lietuvių dailės parodą paminėjo ir tą parodą aplankiusį bevardį provincijos eilinį, netyčia ten buvusiomis amžininko ausims palikusį prisipažinimą, kuris, laisvai verčiant į mūsų dienų šneką, skambėtų maždaug taip: nieko nesuprantu, bet vis tiek jėga (!). Užsimojusi ne tik perskaityti Rolando Rastausko esė bibliją „Privati teritorija“, bet ir išmegzti vieną kitą minties akį apie knygą, įimančią savin skirtingo amžiaus tekstus (vyriausias yra gimęs 1993-iaisiais, jaunėliai – 2009-iaisiais), publikuotus įvairiuose leidiniuose (mėnraštyje „Akiračiai“, žurnaluose „Dailė“, „Krantai“, „Verslo klasė“; dienraštyje „Lietuvos rytas“), tampa *mūsų laikų* provincijos eiliniu, pakliuvusiu (mažų mažiausiai) į Luvrą. Šis „prisiminimas“ jokiū būdu nereikia, kad Rastausko tekstai yra savitiksčiai, asocialūs, neaktualūs ir pan. Atvirkščiai – šis „prisiminimas“ tvirtina, kad autoriaus tekstų vartotojas (kaip ir jo skonis) – neatspėjamas. Esė *gausybės rage* kiekvienas *atidus* skaitytojas gali (galėtų) rasti sau peno.

Akivaizdu, kad ištisi dešimtmečiai intensyvos „kūrybinės prievartos“ (taip galima vadinti kultūros skiltininko pareigas), derinamos su poeto, performansininko, vertėjo, dramaturgo, galų gale dėstytojo veikla, nepriklusė autoriaus pečių, nesudrumstė žvilgsnio ir į knygą iškviešti tekstai puikuojasi gerai treniruotu intelektinės minties ir kalbos kūnu, kuriame nėra lašo riebalų ir šlakų. Na, gal vis dėlto vienas kitas gramas „balasto“ ir yra, tačiau tai tik liudija esė knygos organizmą esant gyvą, ne be nuodėmės, ne sterilų – tik su ta *žavia klaida*, kurios ieškome geroje muzikoje, teatre, kine etc.

Tarp šių dviejų eseistikos sfinksų (turiu omeny esė knygą „Kitas pasaulis“ (2004) ir „Privati teritorija“ (2009) įsiterpia eilėraščių knyga „Metimas“ (2006), kurią verta paminėti bent dėl dviejų priežasčių: 1) ji irgi leidyklos „Apostrofa“ kūdikis, 2) jas visas sieja naratoriaus ironija, pabrėžtinė nepriklausomybė stiliui, nekritiškumui, beždžioniškam mėgdžiojimui, santvarkai; jose nulis didaktikos, frigidiško (trafaretinio, dekoratyvinio, popierinio – kaip jums patogiau) humanizmo – tik grakštus orus sąmojis; žodžio skambumas, sakinio elegancija, minties skvarbumas, poetikos estetika. Nėra išankstinės tiesos – tik jos paieškos. Nėra baigtinių išvadų – tik konkretūs atradimai kiekvienam atvejui, konkrečiai patirčiai. Jas sieja artistiškas ir atsiveriantis veiksmo / buvimo erdvė – gili, marga, gyva. Jas sieja proza poezijoje ir poezija eseistikoje...

Rašytojas Saulius Tomas Kondrotas yra sakęs, kad lietuvių kalba netinkama rašyti gerą literatūrą. Rastauskas jaučia (si) kitaip: „[...] įkalbinu potyrius. Poteriauju raštu. Ir jeigu sąžiningai kalbėčiau apie Tėvynę, tai mano Tėvynė – sakinyš, frazė, pastraipa. Įbrėžis puslapio odoje. Čia mano būtis trobelė. Mano namučiai namai. Aš laimingas, kad rašau lietuviškai.“ Taigi, kalba. Atrodo, kad rašytojo kalba gimsta iš KITO, niekur nepublikuoto, niekam neprieinamo lietuvių kalbos žodyno, kuriame pakanka intelektinės, kultūrologinės terminijos, elegantiško slengo atsikirsti dabarčiai; skalsu žodžių meilei, vienatvei, (ne)žinojimui išsakyti; atskleisti kandumą, erudiciją, žaidybiškumą. Rastauskas – tai vienietinis, „minties darbo“ stilius, atpažįstamas iš keistų intonacijų, kombinacijų, aliteracijų, palyginimų, „aforistikos“. Ta (lietuvių) kalba gimstantis tekstas nebijo būti savi-refleksyvus, metadiskursyvus, tiesiog gražus. Kalba yra Rastausko ginklas, kuriuo jis pašaua, pakerta, smeigia. Žodžiai – kaip ir žmonės – nevienaprasmiai. Žodžiais (tekstu) autorius sukuria jautrų, aštrų, kvepiantį ir muzikalų knygos filmą. Operatoriaus darbas nepriekaištingas – gaudžiančiame vaizdų, detalių, gyvybės knibždėlyne atrandama tai, kas tampa teksto rūbo papuošalu, aksesuaru, subtiliu

akcentu: giliame sniege gulnčios čigonės su žindomais kūdikiais (p. 12), šašlykų k(v)apavietė (p. 23), aprasojęs kryželis tarp negrės papų (p. 29), žieduotas lašinių maišas cigaro dūmų debesyje (p. 167), mažytę harmonikėlę virkdantis berniukas su žieminėmis drapanėlėmis apvilktu šuneliu (p. 192), betoninis angelas ant katedros stogelio, panašus į plūdę ir šauktuką (p. 246), sielos akys, stabtelinčios po arkų antakiais (p. 278), laiko apkandžiotos statulų nosys (p. 282), tobula grikių košė su sviesto aureole (p. 288)...

Nijolė Keršytė „Kitą pasaulį“ pavadino romantiniu ir „romaniu“ pasauliu, kurio „herojus“ tarsi nuolat pasiruošęs „šventei“ – naujai kelionei, naujam išpūdžiui, atradimui, naujai avantiūrai. Tai nepailstantis nuotykių ieškotojas [...] Taja prasme *privati teritorija* yra šalia *kito pasaulio*. Arba jame. Arba *kitas pasaulis* yra *privacioje teritorijoje*. Tik, mano nuomone, čia svarbiausia ne nuotykių, o poreikis ieškoti savęs KITO – neapibendrinto, nepatirto, neįvardinto („Keliaujama juk ne tiek naujų vietų pamatyti [...], bet savęs KITO(KIO) išvysti, į(si)kalbėtų įpročių odos nusinerinti. Tarsi galėtume tą senąją odą užkabinti už kokio Kelno katedros bokštėlio ar Lisabonos šaligatvio mozaikos it kablo ir – drykstelėti visu ypu, vienu greičiau mentaliniu nei fiziniu judesiu. Štai dėl to judesiuko ir trenkiamės turbūt į pasviečius, kylame virš debesynų ar panyrame žemės gimdon, kur pats Dante nesugalvotų susisukti „rato“. Ir ką gi randame tame magiškame galutiniame taške? Save senąjį, be abejonės. Arba dar kiekiau – ne tik kad nugaros nenusibraižiusi ir odos nenusimetusi, bet naujosios vietoje užčiuopusi... kiautą“; „Verkianti bronzą“, p. 228). Eksplikuodamas savojo AŠ patirtį naratorių, kurio inicialai greičiausiai sutampa su autoriaus, nestoja prieš skaitytoją nei nuogas, nei nuogais drabužiais. Efemeriškame nuotykių, susitikimų tirpsme jis reflektuoja save ir savęs patyrimo atradimus transformuoja į *bendrają patirtį*, artėdamas tolsta nuo savęs, nuo savojo gyvenimo prie KITO, kuria universalią erdvę, kurioje išstatyiose veidrodžiuose atrandame save. JIS gimsta, randasi susitikimuose su KITAIS, KITI kuriasi jo minties erdvėje. Prarastas laikas ir erdvė aktualizuojami, „perkuriami“ prisiminimuose, kurie tapatinami su dabartimi. Et, norėdami kaip reikiant „prisiusukti“ Rolando „Privacioje teritorijoje“ turėtumėme būti skaitę „bent“ E. G. A. Husserlį. Bet jei jau neskaitėme, vis tiek braukimės į „Privacią teritoriją“ – kaip į Stalkerio Zoną, kurią rašytojas interpretavo esė „Juodas šuo“. Gal ji, toji „Privacijos teritorijos“ Zona, atsivers mums, palaidojusiems viltį perprasti...

Knygą „Privati teritorija“ skaitau ir kaip romaną. To romano veikėjas yra *keliautojas* („Klasikinėje kelionių filosofijoje esama vienos geliančios – turistų ir keliautojo – perskyros. Arba – atskirties. Turistas turi bilietą atgalios. Jis netgi ne visada suspėja iškrauti lagaminą. Brutaliausia prasme – jis visada keliauja dėl varnelės, dėl nuotraukos šalia vieno iš pasaulio stebuklų ar prašieptų krokodilo nasrų. Tuo tarpu keliautojas perka bilietą tik į vieną pusę. Tačiau toji „pusė“ yra naujas atskaitos taškas, kuriame per ilgai neužsibūna nei kūnas, nei žvilgsnis, nei... siela. O jeigu ir užsibūna, tai niekada sau (ir ypač kitiems!) neprisipažįsta užsibūvę“; „Roma minus muziejai“, p. 180). Erdvė, į kurią jis veržiasi, tėra dekoracija savieškos seansui, spektakliui, kuriame *kitatikiai, kitaspalviai* aktoriai tampa ir psichoterapeutais ir pacientais, mylinčiais ir mylimaisiais; minties ir akies džiaugsmu... To romano veikėjas, anot Kęstučio Navako, – „kultūros japonas ir ant jo maišelių užrašyta *Brodsky Milosz Venclova*“. Jis – estetas, atmintyje pagarbiai saugantis kvepiančius savo paties romanus. Jis yra grįžtantis – į Lietuvą, į Palangą, į namus, atgalios. Jis yra manieringas, natūralus ir sąmoningai vienišas („Kiekvienas tikras vienišius yra manieringai natūralus. Arba – natūraliai manieringas. Prasminga yra vienatvė, sąmoningai prisiimama kaip vėžlio šarvas akimirksnį ankstėliau, negu minia tave atstumia. Žmogus yra vienišas ne todėl, kad jį kažkas atstūmė, bet at-

stumtas todėl, kad vienišas“; „Neišnešiotas „Vakarų scenarijus“, p. 237).

Į „Privacią teritoriją“ įtrauktas ciklas „Berlynalijos“ („Berlynalijos“ – tai Roberto Boscho fondo biuro kuriamas projektas, pavadintas „21 diena Berlyne“ (2003-iaisiais Vokietijos sostinėje tris savaites praleido fotomenininkas Remigijus Treigys, Berlyną užfiksavęs dekonkretizuotuose atspauduose; po metų bičiulis „pėdsakais“ ėjo rašytojas Rolandas Rastauskas, turėjęs aprašyti Treigio „pamatytas“ vietas (t. y., pasak paties rašytojo, „aprašyti neįmanomybę“) – ypatingas inkluzas knygos sakuose. Jo atvirumu ir sykiu užbaigtumu tarsi paprasčiau „suvaldyti“ ir išgryninti tai, kuo ir kaip žaidžia, ką teigia, ko siekia kituose savo tekstuose (tekstais) kūrėjas. Sykiu sudėtinga, nes ir vėl galima (ir reikėtų) kalbėti apie stilių, diktuojantį madą laikui; apie tobulą rašytojo pusiausvyrą tarp egocentrizmo ir nuolankumo; apie antropologinę, etnologinę esė esmę – juk joje kuriasi kiti žmonės, su savo elgesiu, išvaizda, pomėgiais, įpročiais!.. Dar reikėtų aptarti ypatingą atmosferą, gemančią iš *poeto Griuvėsio* (tokia naratoriaus kaukė) pastangų atrasti bičiulis Remigijaus Treigio fotoobjektyvo pamatytą miestą („Eidamas tavo pėdom, turiu padaryti tą patį: įvemtį tikrovę, kurią mačiau tavo nuotraukose. Tą šmėklaerdvę. Filmą, iš kurio, apleidę garso takelį, drauge su režisieriumi visi kaip vienas nusiplovė ir artistai, palikdami tik scenografiją – taip dekoracijos pergyvena spektaklius. Miestą po neutroninės bombos. „Berlyną“, kurio seniai nebėra“; „Berlynalijos“, p. 155). Tai savęs paties ir Berlyno – miesto simbolio – identiteto paieška, mėginimas pakartoti tai, kas nepakartojama, sugauti, kas nesugaunama; matymas ir kūrimas naujo – to, ko kitas nebepamatys: išvirtusioje laukan kavinėje prie staliuko sėdinčios skrybėlėtos senučiukės (p. 136), milžiniškos Kristaus galvos, nulipdytos iš juodžemio bohemiškos Kaštonų alėjos ir Veto (toks miestelis) gatvės sankryžoje (p. 138), tipo, į purvinai geltoną „Humanos“ ar Raudonojo Kryžiaus konteinerį niekaip negalinčio sugrūsti savojo pertekliaus (p. 139) etc. Tai „vaikštūnų“ Berlynas, pamatytas, kontempliuotas ir padais („Mašlus stebėjimas vaikščiojant – tai visų pirma įvairių paviršių kontempliavimas. Padais, beje, taip pat. Plonapadis visada užčiuops daugiau negu storapadis. Šaligatvis, tu tą žinai, irgi paviršius“; p. 152–153). Fotografas ir eseistas fiksuoja, kuria nepamarkuojančią tikrovę be aiškios topografijos, pateikia dvi Berlyno versijas. Jos neprivalo sutapti su jūsiške.

Įeidamas į „Privacią teritoriją“ jautiesi mažumėlę keliautojas. Esė pavadinimai – tai tik iš pradžių nieko nesakantys (arba kažką / ką nors) menantys gatvių vardai. Tu nežinai, kur nuvingurios minties upokšnis, ką rasi peršokęs pastraipos perkasą. Gali būti, kad didžiausią išpūdį paliks ne didieji vardai (Federico Fellini, Andrejus Tarkovskis, Czesławas Miłoszas, Henry Milleris, Charles'is Baudelaire'as etc.), kurie stovi „Privacijos teritorijos“ cituojamųjų, bendraminčių gretose paminklais ir kita smulkiaja architektūra, o „katinus nuo tiltų mėtantys ir tą metimą „dokumentuojantys“ Seredžiaus skustagalviai „konceptualistai“ („Spalio romantika lapkričiui“, p. 109) arba „pakalę nagliai su fermų neringomis po pažastimi, suleidę letenas joms į stanikus“ („Juosta dvimė“, p. 165). Trys knygos dalys – „Nepaimta tvirtovė“, „Skrajojantis katinas“, „Tarp džinsų ir frako“ – tai trys vieno miesto rajonai. Tai sykiu „paraštė“ ir prestižas. Tema ir improvizacija. Poza, amžini klausimai ir nesužadinta bendrystė.

Ir dar. Braudamasis į knygos erdvę tampi savotišku nusikaltėliu, spjovusiu į išpėjimą „Privati erdvė“, ir laiminga smalsumo auka, kurios kitapus knygos vartų laukia ne policininkas.

GITANA GUGEVIČIŪTĖ

➔ Ponai prisiekusieji, nenorėčiau linkėti rašytojui Vytautui Martinkui likimo advokato Mauricijaus Griškevičiaus, kuris prisiekusiųjų teisme bylą pralaimėjo, nors paralelės savaime peršasi. Paneigti šį panašumą būtų galima nebent tuo, kad rašytojas ne teisėjas ir ne advokatas, todėl ir bylos, ginančios Lietuvą, nei laimėti, nei pralaimėti negalės. Menininko pareiga viešai eksponuoti veidrodį, rodantį tikrąją mūsų visų padėtį. Tokių drašulių esama ir daugiau – galėčiau išvardinti jų ne vieną dešimtį. Bet ir vėl įstringu, prisiminęs vieno iš jūsų „auksinius“ žodžius: „Rašykite, rašykite, o mes vis vien neskaitysime.“ Tataigi, mes rašysime, drošime, tapysime, vis dar leisime knygas, o jūs ir toliau jų

neskaitysite, nežiūrėsite į tuos veidrodžius ir toliau skurdinsite Lietuvą. Todėl baigdamas šį rašinį vis dėlto norėčiau išreikšti dar vieną pageidavimą: ponai prisiekusieji, būtų tikra laimė, jei jūs apskritai nieko nedarytute. Pasiimtute tas skurdžias savo algeles ir daugiau nė piršto nepajudintute – pramogautute, atostogautute, apsilankytute visokiuose tairlanduose, mauricijaus salose ir dar dievai žino kur. Dėl to Lietuvai gyventi tikrai būtų lengviau. Advokatas Mauricijus Griškevičius, rašytojas Vytautas Martinkus ir mes visi kiti eiliniai piliečiai palauktume šimtelį kitą metelių, kol tie krizijų vėjai, besiblaškantys po Žydrąją planetą, šiek tiek apstums, o subrendęs *Homo sapiens* Protas pamažu paims vir-

šų. Matyt, tik tada galėsime ramiai perskaityti „Žemaičių garlėkį“, adekvačiai perprasti, kas vyko aną kovo 4-ąją Šiaulių apygardos teisme, kas vyksta dabar Lietuvoje ir kokios viso to reikalo pasekmės. Tik tada turbūt galėsime pasidžiaugti ir pasididžiuoti tuo, ką iš tikrųjų yra nuveikę mūsų iškilieji.

VYTAUTAS GIRDZIJAUSKAS

Vinco Žilėno 1957 metų ekspedicijos dienoraštis

Pabaiga. Pradžia Nr. 17

Liepos 1 d.

Šiandien buvome Laurinaičių kaime, kuriame prieš 100 m. tebuvo dvi sodybos ir jos turėjusios maždaug po 150 ha. Tų abiejų ūkių savininkai buvę įtarti dalyvavę 1831 m. sukilime, vienas jų buvęs ištremtas, jo žemė konfiskuota. Iš jo pakyloms nupirkęs ūkį Lukauskas, kurio betgi pirkimo aktą Medingėnų klebonui kun. Šimkui įskundus caro valdžia panaikinusi ir iš Lukausko žemę atėmusi. Ligšiolinis buvęs vieno šių ūkių savininkas Adolfas Lukauskas yra nupirkęs prieš 30 metų 14 ha tos žemės, kurią caro valdžia iš jo senolio buvo atėmusi. Adolfas Lukauskas sumokėjęs 8000 Lt už žemę, 6000 Lt už trobesius. Jis atsivežęs pinigų iš USA, kur išbuvo 17 metų ir uždirbęs 9000 dol., iš jų 4000 dol. palikęs tenyščiuose bankuose: vienam 3000 dol., kitam 1000 dol. Bankas, kuriam įdėjęs 3000 dol., subankrutavęs, o iš antrojo ligi karo gaudavęs procentų.

A. Lukauskas yra labai senas, gimęs 1874 m. gruodžio 5 d. Jis yra pamokytas, gerai pažangiai ūkininkavęs, turėdavęs pinigų, USA būdamas, o vėliau ir Lietuvon grįžęs mėgęs rinkti įvairius muziejinius daiktus: turėjęs didelį numizmatikos rinkinį ir kitokių daiktų, tačiau po karo jis buvęs apiplėštas ir apvogtas. Dingę visi gerieji daiktai. Belikusi viena pypkė, vietinio beržo, jis ją už 25 rb perleido muziejui. Grįždamas iš jo į Medingėnus nupirkau dvi liaudies tapytines skrynias. Pirkau labai pigiai: už vieną sumokėjau 100 rb, už kitą 175 rb. Pirmoji turi datą „1875“, antroji be datos, bet užtai geram stovy.

Statybos ir trobų inventorizacija

Šiandien buvo padaryta Rietavo raj. Medingėnų k. E. Daumantienės sodyba ir troba, kitados jos tėvo Ant. Vytaito (? – O. M.) sodyba. E. Daumantienė – jos vyras užkuras, dabar vienas brigadininkų, mėgsta „užtraukti“ – yra gimusi ir augusi šioje sodyboje ir troboje. Jos tėvai turėjo 22 ha žemės ir 9 vaikus, iš kurių 4 berniukai ir 5 mergaitės. Eugenija, pati jauniausioji, pasiliko tėvo ūkyje ir užsiėmė užkura, ir dabar jame gyvena. E. Daumantienės sodyba yra Medingėnų bažnytkaimio žemių ribose. Ir yra maždaug už kilometro nuo miestelio ir maždaug už 150–200 m nuo savo artimiausio kaimyno trobos, atseit sodybos. Kada čia įsikūrė jų sodyba – Eugenija Daumantienė, gimusi 1915 m., nieko konkretaus nemokėjo paaiškinti. Gyvenom čia iš senų laikų – vienintelis jų atsakymas. Tiek pat nieko konkretaus negalėjo pasakyti ir senyvi kaimynai, turėję po 70–80 metų amžiaus. Sodybą atsimena iš senų laikų ir atsimena iš vaikystės jos trobą.

Sprendžiant iš sodyboje augančių medžių, atrodo, kad ši sodyba nėra kilusi per kaimų skirstymą į viensėdžius XX a. pradžioje. Per daug storos liepos, kad jos nebūtų kokių 50 metų. Matyt, ši sodyba atsiradusi iš senų laikų, galimas dalykas, iš tų laikų, kai čia kūrėsi Medingėnų gyvenvietė.

E. Daumantienės trobos priemenėje esamas kaminas turi įrėžtą „1857“. Matyt, „1857“ yra to kamino statymo data. Atseit pati troba jau negali būti jaunesnė negu šis kaminas. Tai turbūt per daug aišku. Dėl to suprantama, kad nieks iš šeimos ir vyresniųjų amžiumi kaimynų negali atminti, kada ši troba buvo pastatyta.

Man buvo naujiena, kad E. Daumantienė prieštaravo, jog jų troba turinti „prisienuką“, kaip galima patirti iš žemaičių, gyvenančių už Varnių–Rietavo linijos ir į šiaurę. Ji prastą, ūkinio įėjimo priemenę

vadina ne „prisieniuku“, bet priemenė. Pas mus nėra „prisieniuko“, yra tik priemenė. Priemenė pirmoji yra (? – O. M.), o priemenė antroji yra priemenė – tvirtina E. Daumantienė. Pagal ją tokius pavadinimus yra radusi užgimusi, tegirdėjo juos augdama. Taip pas mus ir šiandien visi vadina.

E. Daumantienės troba yra asimetrinio plano. Tokio plano čia beveik visos tradicinės trobos, nors da pernai dirbant Pagramančio–Šilalės Degučių apylinkėse nebuvo rasta asimetrinio plano trobų. Tiesa, ten gyvenamieji namai buvo vadinami „stuba“, dar ne „troba“.

Čia jau visur virtuvė vadinama bakavoja. Už jos kamara arba kamarėlė. Bakavojoje yra viryklė, kukne vadinama, valgomas stalas ir pora suolų su kėdėmis, lentynėlė niekam, vadinama „šuplir“, stovi kibiras su vandeniu, pamesta malkų ir t. t. Bakavojoje triūsia šeiminkė, čia sėdi ir vaikai, vyras. Už bakavosios yra kamara – kamarėlė, kitur alkieriuku vadinama, kur miega mergė arba kuris iš šeimos, kas yra suaugęs. Čia tiek nedaug vietos, kad telpa viena lova ir mažas staliukas, kėdelė.

Geroji troba yra pati švaresniausia patalpa žemaičių troboje, nekalbant apie svečio kambarį, vad. alkierių. Gerojoje troboje žemaitis priima savo svečią, čia stovi gerasis jo stalas, kėdės, spinta, komoda. Ši patalpa apšildoma šildomąja sienele, kuri šyla iš viryklos.

Alkieriuje miega svečias, kad jo nėra – suaugusi duktė arba sūnus, dažnai jauna vedžiai. Vis dėlto nevedę, atseit jaunimas, miega arba trobos kamarose, kuriose krosnių nėra, arba klėčių kamarose. Žiemą kamaron nubėga basi žemaičiai. Miega patalpose. Patalus turi kiekvienas suaugęs šeimos narys ir samdinys.

Priešinėje yra įmontuota visas duonkepės korpusas. Duonkepė kuriama iš priemenės, kuri yra atsukta į pečiungą. Ją duonkepė turi speltų (angos dūmams iš-eiti – O. M.) 1–2, pro kurias išrūksta dūmai iš krosnies. Duoną pašovus užkemšama speltys, kad neišeitų iš krosnies karštis. Priešinėje laikoma daržovės, bulvės, kaip rytų aukštaičių pirkaitėje. Prie priešinėks yra kamara maistui. Bet kamara yra švartai įrengta trobos plane, kartais ji esti lygiagrečiai su priešinėke, kartais už priešinėks, tuo atveju ji turi iš lauko duris šoninėje arba galinėje sienoje.

Tačiau ne visuomet esti duonkepių korpusai įleisti į priešinėks patalpą, kartais pečius stovi priemenėje skersai pastatą; tuo atveju duonkepės šonas sudaro savotišką šildomąją sienelę priešinėkeje.

Aplamai, ir vėl tenka pastebėti, kad žemaičiai švartai nenusideda. Man rodos, rytiniai aukštaičiai žymiai švartiau gyvena.

Liepos 2 d.

Darėme išvyką Plungės link per Žlibinų, o iš ten į Kontaučius. Kontaučiuosna važiuojame prašyti klebono padovanoti mūsų muziejui Žlibinų bažnyčioje liaudies ornamentuotą 1852 m. skrynią ir Viešpatį Dievą, laiminantį žmones. Deja, klebono neradome, jis išvykęs kažkur bene į Kalvariją, iš kur žada grįžti bene už poros dienų. Tad nieko nepešėme.

Grįždami per Jerubaičius sužinojome, kad kažin kur pakelėję į Medingėnus iš Plungės esąs dar „numas“ Vaitkaus sodyboje, tačiau mes pravažiavome nepastebimai. Kita vertus, nerodėme entuziazmo darvyti ilgesnių sustojimų, kadangi jau buvo pavakare ir, be to, dar pakankamai gerai lynojo. Tad bet kuris darbas, ypač su fotoaparatu, neįmanomas.

Turbūt reikėtų kurią dieną nuvykti pas tąjį Vaitkų, juo labiau kad jo sodyba nuo Medingėnų bene už 6–7 km.

Liepos 3 d.

Padarėme paskutinę žvalgomąją išvyką iš Medingėnų ieškodami būk tai kažkur čia vis dar tebesamą „numą“. Besiklausinėdami Vaitkaus sodybos, kurioje esąs „numas“, atvykome į Purvaičių kaimą, kur yra gimęs žinomas Lietuvos kraštotyrininkas prof. Ignas Končius, nors iš profesijos, rodos, yra gamtininkas ar ką panašu. Končių troba, kaip ir kitų, tokia pat tipinga, nors Končiai, rodosi, yra Žemaičių bajorai, turi net bajorų herbą, kuris bene prikalta virš (neįskaitoma – O. M.) prie kepasienio (? – O. M.). Kieme labai, net nuostabiai graži kopytėlė su įvairiomis skulptūrėlėmis, kurių drg. J. Petrusis ir nufotografavo.

Iš dešinės: V. Žilėnas, J. Zabieliavičius ir J. Masalskis. Apie 1978. Vytauto Bortkevičiaus nuotrauka

Končių sodyboje gyvena kažin koks svetimas žmogus, bene buvęs jų nuomininkas. Troba tebelaikoma švartai, priemenėje yra didžiulis žemaičių kaminas, kuriame įrengta atviras ugniakuras, kabo vaškaras arba žemaitiškai vašas, kuriuos aš ir nufotografavau. Troboje tradicija, senovė, matyt, buvo stengtasi išlaikyti kaip reikia. Vaitkaus sodyboje neradome jokio „numo“ ir net pačių Vaitkų, kurie esą išvežti. Aplamai Žemaitijoje išvežimo mastas yra buvęs žymiai didesnis negu kur kitur Lietuvoje. Gal tik Užnemunė žemaičiams išoriniu požiūriu gali prilygti. Sakysime, Vainaičių (?) kaimo Plungės rajone visi gyventojai iki vieno buvo išvežti, jų sodybų trobesiai išgriauti arba sudeginti malkoms, arba kitur perkelti, o pačios gyvenvietės su traktorais suartos, net medelio nepalikta. Telikę vieno Vyšniausko sodybos kai kurie pastatai. Vainaičių k. gyventojai kitados gerai gyvenę, turėję geras trobas, laikę gerų galvijų, aplamai gražiai gyvenę – mus informavo Stalgėnų gyv. A. Vosylius, pas kurį buvome radę „numo“ likučius – „numo“ galinį fasadą su durimis, kamaromis ir abi puses ir viena patalpa veda į buvusį rūšį. „Nume“ kitados laikę kiaules, mūrė virė jovalą. Prie jo buvusi pritaikyta karvidė. Padariau eilę nuotraukų. Išpūdis toks, kad Vosylius troba žymiai seniau statyta negu tas jo „numas“. Įdomios kertės, jų formos tokios, kaip ir trobos, aišku, klėtės.

Liepos 14 d.

Dėl įvairių priežasčių buvome 4 dienas Vilniuje, kur nuvežiau dvi skrynias su įvairiais surinktais daiktais, vėliau kėlėmės iš Luokės, kad aš beveik ir neapsidairiau – į

Platelius. Plateliuose inventorizavome karčėmą.

Karčėma priklausė grafiui Šuazeliui, prancūzui, Prancūzijos piliečiui, tačiau jį jau XX a. neturėjo pirminių savo funkcijų.

Prieš 1914 m. karą dalyje jos patalpų buvo įrengta dvaro faletas (? – O. M.) – piešinė, kurią tvarkęs kažin koks Valavičius, kitose patalpose – 2 kambarėliuose po 1905 m. buvo įrengta lietuviška Saulės pradžios mokykla, kur pradžioje mokytojavo vargonininkas, kurio pavardės nepasisekė nustatyti, vėliau iš Grigaičių Kinizikaitis (? – O. M.), prasilavinęs Kazimieras Sidabras.

Mokykloje mokėsi apie 15–20 berniukų. Mergaičių į mokyklą dar niekas nesuuntęs. Tuo tarpu pačiam miestelyje buvo vad. narodnaja učiliščia, kurioje betgi nebuvo mokoma lietuvių kalbos.

Buržuazinės Lietuvos laikais čia buvo įrengta nuovados daboklė. Dabar yra kooperatyvo sandėlis ir kolūkio sandėlis.

Dabar karčėmos priestatas, kuriame buvo įrengta liet. mokykla, yra nuvirtęs. Be to, virš stogo yra įrengta ugniagesių stebėjimo būdelė, bet ji jau dabar irgi nenaudojama – kiaura. Dviejuose jos kambariuose palei arklių vežimų stovėjimo patalpą gyvena senutė, buvusi vykd. komiteto kultūros namų valytoja, kuri sulaukusi 65 m. dabar gauna 300 rb pensiją.

Beje, paskutinis karčėmos, kaip tokios, nuomininkas yra buvęs latvis Liaudinšas, o prieš jį buvęs žydas.

Šios karčėmos apmatavimus atliko Kauno politechnikos instituto studentas architektas Vytautas Parčiaskas.

Pabaigai tenka pastebėti, kad vietos gyventojų nuomonė apie buvusią Platelių dvaro savininkus Šuazelius (žmonės taria „Švareliai“) yra gana menka. Paskutinis buvęs iškrypęs, praeidamas pro moteris nusigrėždavęs, užsidėdavęs ranka akis, kad nepamatytų moters, kai tuo tarpu jo tėvas buvęs be galo didelis moterų mėgėjas. Jis gyvendavęs beveik kasdien su kita moterim, daugiausia iš miestelio ir gretimų kaimų. Bet labai gerai atlygindavęs.

Švareliai mokėję lietuviškai tarmiškai, o šeimoje kalbėję prancūziškai. Patys buvę Prancūzijos piliečiai. Pas juos kurį laiką tremtyje gyveno Lietuvos fašistinio 1926.XII.17 perversmo aktyvusis veikėjas, kurį laiką faktinis Lietuvos diktatorius Vytautas D. universiteto prof. A. Voldemaras, kuris turėjo žmoną prancūzė, bene Šuazelio žmoną. Bet to gerai nežinau. Šuazeliai, ypač paskutinis, buvo senovinių graviūrų rinkėjas ir aplamai meno mėgėjas. Jo rūmuose buvo brangaus interjero, paveikslų, bene lektika (? – O. M.), kurią nufotografavau Telšių kraštotyros muziejuje. Didžioji betgi dalis ir daiktų sudegė bene 1942 m., kai degė jo dvaro mediniai palociai, kurių XIX a. II pusės nuotraukas esu igijęs iš vienos Šuazelių kambarinės. Dalis rinkinių buvo išvežta į Telšių kraštotyros muziejų. Kai kurie daiktai patekę pas Šuazelių dvaro ūkveizdą (? – O. M.) Reketį, kuris dabar gyvena Klaipėdoje. Ar daiktų yra ir Plateliuose pas atskirus gyventojus – neteko patirti, nors daug dėjų pastangų sužinoti ir radus įgyti muziejui, jei pasirodytų vertingi. Deja, buvo tuščios pastangos.

Tuo vienu meno rinkinių autosunkvežimiu, kuriuo juos atgabeno pas save Telšių muziejus, Šuazeliai kultūros srityje ir tebus turbūt žinomi. Jokių kitokių Lietuvos kultūrai nuopelnų jie ir nebūsią turėję. Tai tikri parazitai, gyvenę iš lietuvių darbo, o pinigų leidę mergėms Prancūzijoje. Neišmokslinei nei vieno savo kumečio vaiko, neparėmė nei vieno aplinkinio valstiečio sūnaus, mokslus einančio, kurių pinigų rieškučiomis sėmė. Prasta, baisia pastaba gyventojų nuomonė apie Šuazelius. ➔

Liepos 15 d.

Platelių parapijos bažnyčia ir klebonas padovanojo mūsų muziejui eilę bažnytinių, jau išėjusių iš apyvartos daiktų – sidabrinių ir auksinių audinių gabalų, kurie labai pravers mūsų muziejui, vieną atkočiaus darbo kilimo gabalą ir du XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios mundyrus su Napoleono tipo kepure. Be to, (? – O. M.) ir kelnes.

Platelių klebonas bene trečias iš eilės mūsų sutiktas klebonas, kuris parėmė mūsų muziejų, o antras šiais metais. Kiti kieti kaip titnagai. Nieko neduoda, nors turi vertingų daiktų. Pagaliau tegu turi, bet kad nors saugotų. Kai kurie apie kai kurių daiktų vertingumą nieko neišmanydami, apsimesdami, jog be vyskupo leidimo ir bažnytinio komiteto negalį duoti, peldina daug vertingų XVIII a. paminklų. Pav., šiais metais įkyriai užsispyrusiai kaulinau perduoti muziejui kai kurias Pavandenės bažnyčios inventorines knygas, tačiau nieko nepešiau, net nedavė liaudies medinio dievuko, kurių laiko sukrovęs virš bažnyčios. Tačiau fotografuoti monstrancijas, kielikus ir kt. leido. Beje, neprieštaravo dar nei vienas kunigas. Atrodo, visi mielai sutinka leisti nu fotografuoti. Todėl stengiausi beveik kiekvienoje bažnyčioje fotografuoti monstrancijas, kielikus, puškas ir kt. Daug jų ir prifotografavau. Kad bent kas gera išeitų. Ak, kaip reikėtų suregistruoti, kiek yra Lietuvos bažnyčiose meninių auksakalių darbo monstrancijų, kielikų, puškų. Reikėtų suregistruoti ir išskaityti metrikų ženklus, tai juk dideli daiktai mūsų materialinei kultūrai pažinti.

Liepos 17 d.

Šiandien visi ekspedicijos nariai praleido laiką – ištisą dieną – lankydamiesi istorines vietas Platelių apylinkėse. Šios ekspedicijos vadovu buvo rašytojas A. Vienuolis-Žukauskas, kurį mes čia susitikom atvykusį pas savo sūnų į Platelius, kur jis dirba Platelių vaistinėje. Visa kelionė buvo labai smagi ir miela, kelio metu buriniu laivu. A. Vienuolis mums parodė 1863 metų sukilėlio Dirvensko kapelius ir jo buvusią sodybą nepaprastai žavėtinam pusiasalyje. Dirvenskas dalyvavęs 1863 metų sukilime, buvęs nubaustas, matyt, išstremtas iš savo ūkio ir gavęs apsigyventi miškingam pusiasalyje. Po sukilimo kirtešis ir su dvasine vyriausybe – vietos kunigais, kurie po mirties Dirvensko nenorėję priimti į bendruosius parapijos kapelius. Šeima jį palaidojusi netoli namų pusiasalyje, aptvėrusi kapą ir pastačius žemaitišką kopytėlę su šventuoliukais. Prie 1863 m. dalyvio Dirvensko pasilaidojęs ir jo sūnus, taip pat Dirvenskas, o prieš porą metų palaidota atvežta iš Kauno kapinių, ten iškasta pastarojo žmona Dirvenskienė. Tai trys jau kapai. Jų dukterys rūpinasi kapų sutvarkymu ir antkapinio paminklo pastatymu. Paminklas būsiąs cementinis, kad ilgiau laikytųsi.

Buvom ir Platelių ežero Pilies saloje, kur kitados yra buvusi pilis. Į salą buvęs pamestas tiltas maždaug 200 m ilgio. Dar šiandien gerai matyti ežere buvusio tilto polių.

Pilies sala gražiai sutvarkyta, stropiai prižiūrima, tačiau pilis, atseit pilies fundamentų likučiai, baisiai apleista. Tuo reikalu turėtų susirūpinti Architektūros reikalų valdyba. Bet ji labai neveikli. Tik pagal vardą rūpinasi architektūriniais praeities paminklais.

Grįžęs iš kelionės su A. Vienuoliu lankiausi pas įvairius ūkininkus ieškodamas medžiagos ir eksponatų. Pasisekė gauti porą Užgavėnių kaukių, vietoje liečynomis vadinamų. Nuo piliakalnio padariau eilę Platelių vaizdų nuotraukų. Kai kurios nuotraukos turėtų būti neblogos.

Liepos 18 d.

Persikėlėme iš Platelių į Grūšlaukį per Salantus. Tai labai įdomi apylinkė. Aplamai, juo toliau važiuojame po Žemaitiją, juo įdomesnis darosi kraštas. Daug įdomesnis negu Aukštaitija. Žemaitija iš savo tarpo yra davusi tiek daug ir gabių liaudies menininkų, ypatingai skulptorių, kurie yra prikūrę tūkstančius tūkstančių liaudies skulptūrėlių, vadinamų šventuoliukų. Kiekvienas jų vis kitokis, vis labiau išraiškingas, vis kitaip prabilęs į žmogų. Net ir šiandien Žemaitijoje dar galima rasti tokių dievdirbių, kai tuo tarpu jų Aukštaitijoje beveik jau neliko. Tiesa, žemaičių dievdirbiai stengiasi slėptis, kad dirba dievukus, visai save sumenkina sakydami, girdi, buržuaziniams Lietuvos laikais vieną kitą buvau padaręs, bet jau tarybiniais laikais nedirbu. Mat bijo, kad sau kokios piktybės neužtrauktų. Pav., Salantų miestelyje gyvenęs šios rūšies skulptorius Kalenda 1957 m. yra apmokestintas 1500 rb. Aimanuoja dėl uždėtų mokesčių, nori slėptis, tik nežino kur. Kalnalio kaimo dievdirbys Anicetas Puškorius neapdėtas mokesčiais.

Liepos 19 d.

Šiandien ėmėm inventorizuoti seną tradicinę Frikandos (? – O. M.) sodybą su troba ir klėtim. Priešaky jo klėtis turi 5 duris, atseit penkias patalpas, kurių trejos paradinės durys veda į:

1. špikerį – drabužinę klėtį;
2. klėtį – grūdinę patalpą;
3. mėsamarę – kamara mėsa;
4. mergės kamara iš galinio fasado – kur miegodavo merga;
5. kamara prie klėties iš antrojo fasadinio galo.

Troba turi šias patalpas:

1. priemenę, iš kurios patenkama į kamina, kuriame paprastai yra įrengta viryklė ir stovi duonkepės pakura, o jos korpusas įleistas į priešininę, kurioje laikoma bulvės, daržovės ir kt. įvairūs daiktai;
2. priešininė čia yra funkcionaliai toji pat patalpa, kaip rytų aukštaičių pirkaitė;
3. lygiagrečiai su priešininke yra „lunginės“ patalpa arba „bočių“ patalpa, kur savo paskutines dienas praleidžia nu senė tėvai. Lunginėje yra viryklė ir krosnis, ir dar šilumos gauna iš duonkepės;
4. už bočių lunginės yra lunginės alkierius, kartais kamara pienui ir pan. produktams;
5. geroji troba – jos paskirtis toji pat, kaip ir kitur;
6. už gerosios trobos esti alkierius svečiui;
7. lygiagrečiai su gerąja troba yra užpečkinė, Varnių–Rietavo–Luokės raj. atstojanti prastą trobą. Čia visuomet esti viryklė;
8. už užpečkinės gali būti arba kamarelė podėliui, arba alkieriukas.

Maisto virimas ir jo ruošas sukoncestruota kamina taip, kaip Latvijos kuršiuose. Gyvenamieji namai yra asimetriniai, vystosi nuo kamino į vieną galą.

Vinco Žilėno 1957 m. ekspedicijos dienoraščio rankraštis šiuo metu saugomas Lietuvos nacionalinio muziejaus fonduose. Jis perrašytas be trumpinimų, išskyrus tas vietas, kurių nepavyko įskaityti, jos pažymėtos skliaustais su klausukais.

Parengė Ona Mažeikienė

Ar Einsteinas svarbus mūsų kūrybai?

Tūlas ironiškai pasakys: „Didelis čia daiktas reliatyvumo teorija ir jos kūrimo istorija.“ Nesukubėkime daryti išvadų. „Mūsų daržui ir mūsų pupoms“ reliatyvumo teorijos tikriausiai neprireiks, tačiau žinios apie mąstymo modelio keitimą jos kūrimo procese gali būti naudingos bet kokiai mūsų kūrybai. Juk triūsdami kasdien savo „darže“ įprastais būdais iš savo „pupu“ sudedame daugybę dėlionių – tradicinių kūrinių variantų.

Netradicinius kūrinius iš tų pačių „pupų“ sukurti kur kas sunkiau. Tai atsitinka rečiau. Abstrahavę Einsteino teorijos kūrimo žingsnius, galime juose išvelgti bendrybes ir iš jų pasisemti patirties, kaip įveikti išankstines nuostatas; mąstymo, veiklos, veiksmų inertiškumą; kūrybos, būties, buities ir jų suvokimo stagnaciją. Netradiciniams kūrėjams labai svarbi kūrinių visuma ir objektų sistemos esmė. Dėl to reikėtų pratintis plėsti akiratį už mūsų „daržo“ ribų, žvelgti taip pat aukštyn ir gilyn. Gal pradėti nuo veikimo strategijos, kūrinių stuburo paieškų? Suformuluoti kelis principus, suteikiančius ieškojimams pagrindą ir kryptį. Juk turėdamas strategiją, tyrimų stuburą ir aiškų tikslą Mendelis, vienuolyno sode augindamas paprastus raudonai ir baltai žydinčius žirnius, iš kelių kartų žiedų dėlionės nustatė nepaprastą paveldimumo dėsnį ir tapo genetikos pradininku.

Kokius veikimo žingsnius siūlo reliatyvumo teorijos kūrimo istorija? *Pirmiausia iš sistemos kaip nereikalingą reikėtų pašalinti objektą (dalyką, daiktą), be kurio anksčiau neišsivaizdavome buvimo. Pastebėti objektą, kurio anksčiau mūsų dėmesio (akiračio) lauke nebuvo, ir jį įtraukti į sistemą. Paveikti objektą įprastais savybėmis (funkcijomis, paskirtimi), suteikti jiems priešingą (visiškai kitokias). Atsisakyti įprastų sąryšių tarp kai kurių objektų. Atvirsti sąryšius tarp tų objektų, tarp kurių jie atrodė visiškai neįmanomi. Vadinasi, turi įvykti kūrėjo suvokimo, mąstymo, sumanymų, veiksmų virsmas. Tokį metodą galime bandyti pritaikyti objektų sistemoms, priklausančioms mokslo, meno ir kitoms (net praktinėms) sritims. Nebūtina pasinaudoti visais pakeitimais. Juk Kopernikas, atlikęs „danguje“ tik du pakeitimus, iš geocentrinės sistemos sukūrė heliocentrinę.*

Dažnai kūrėjai pirmiausia keičia objekto pavidalą – formą. Inertišką turinį pakeisti kur kas sunkiau. Nesigilindami į turinį, nesiekdami visumos, šie kūrėjai perversmų nepadaro. Tradiciniai mąstantiems suvokėjams netradicinis kūrinyje yra nesuprantamas ir nepriimtinas. Juk jame viskas neįprasta ir nelogiška. Tik kūrybiškai plėsdamas savo akiratį, keisdamas savo požiūrį į objektus, pats keisdamasis suvokėjas gali kitaip, naujai žvelgti į kūrinių ir teisingai jį įvertinti.

Visi kūrybos atvejai yra svarbūs ir reikalingi. Tai labai ryšku planetų sistemos modelių kūrimo. Pradžioje geocentris planetų sistemos modelis buvo visuotinai pripažintas, tradicinis. Kopernikas, nepatenkintas tuo, kad planetos, judėdamos aplink Žemę netobulais apskritimais, kai kuriose vietose apsuka nedideles kilpas, atsisakė šio modelio. Jis sukūrė heliocentrinį modelį, kuriame planetos ir Žemė sukasi apie Saulę tobulais apskritimais (vėliau išaiškinta, kad elipsėmis). Keletą šimtmečių šis modelis buvo netradicinis. Visų pripažintas heliocentris modelis tapo tradicinis. Taigi, kūrinių skirstymas į tradicinius ir netradicinius taikytinas tik jų atsiradimo ir pripažinimo laikotarpiu.

Ne visų kūrėjų veiklos vaisiai vienodai reikšmingi ir vienodai ilgai tveria, tačiau jų autorystė svarbi jiems patiems, istorijai, įdomi vartotojams. Ar įmanomos dabar tokios situacijos, kurios sukeltų abejones dėl autorystės prioriteto ar kitus pažeidimus? Manau, dingsčių tam yra, nors veikia griežtos autorių teisių apsaugos tarnybos. Panagrinėkime du atvejus. 1) „Pupienės virimo“ istorija. Aplink puodą, kuriame „verda pupienė“, sukiniėjasi daug žmonių. Vienas sugalvoja „pupienės sudėtį ir jos gamybos būdą“. Du prižiūri ugnį, du maišo, kiti du įdeda po lapelį „prieskonių“, aštuntas ragauja. Devintas ir dešimtas nuotoliniu būdu aprašo. Dešimties autorių kolektyvas pristato veikalą komisijai. 2) „Pupų panaudojimo kelionei į dangų“ projektai ir jų įgyvendinimas. Pirmasis kūrėjas (IK) „selekcijos būdu išveda pupų veislę“, turinčią labai aukštą ir stiprų stiebą, tinkamą kopti į dangų ir jį tirti. Antrasis kūrėjas (IHK), pasinaudodamas Einsteino metodu, taria: „Mano projektui „pupos stiebas“ nereikalingas. Taip pat atsisakau bet kokio „pupų ryšio su Žeme“. Susiesiu „pupas su raketa.“ IHK pagamina iš „pupų“ kapsulę aeronautui, tinkamą dangaus ir laiko savybėms tirti. IK anksčiau pradeda tyrimus ir anksčiau baigia. IHK tyrimai atsilieka, tačiau jis pakyla aukščiau ir stebi netikėtas dangaus ir laiko apraiškas. Kadangi IK ir IHK pagrindinių duomenų formatai vienodas, kyla tyrimų prioriteto klausimas. Į šį ginčą įsitraukia Tautosakos instituto darbuotojas – jis teigia, kad „kopimo į dangų“ idėjos prioritetas priklauso mūsų protėviui, sukūrusiam apie tai pasaką. Šie trys konfliktiški pareiškimai sukelia komisijoje sumaištį. Vyriausias narys teigia, kad svarbi pati idėja, kylanti iš tradicijų, dėl to prioritetas turėtų priklausyti mūsų sumaniam protėviui ir jo dabartiniam atstovui. Kitas narys palaiko IK projektą, kuriame tradicijos sujungtos su naujovėmis. Jaučiausias nariui labiausiai priimtinas modernus IHK darbas. Tesprendžia skaitytojas, kas teisis, kas – ne. Gal visoje istorijoje svarbiausia yra visų mūsų kūryba iš „pupų“, kūrinių įvairovė, gaivinantis minčių virsmas ir niekada nesibaigiančio „kopimo į dangų“ idėja.

ONA KUBILIŪNIENĖ

Sąmyšis utopijoje: menininkų genocidas

Išjungti rampos šviesas ir leisti žmogui gėrėtis žvaigždėmis.

G. K. Chestertonas

Gyventi nėra labai sudėtinga. Jeigu nori myžti, tai eini į tualetą ir myži, o jei nėra tualetu, ieškai kokių krūmų arba galiausiai myži vidury lauko. Tačiau sociologai, filosofai, religijotyrininkai ir krūva kitų mokslo šakų atstovų vis tiek nenuilstamai ieško priežasčių, dėl kurių Paprastas žmogus myža. Savo veikaluose jie vis bando išpėti didžiąją jo myžimo paslaptį, ir koks diskusijų vėjus kyla, kai girtas herojus kelnų nenusiima ir myža kaip pakliūva, nesistengdamas savo myžimo manieros įprasminti. Ir menininkai bene labiausiai rūpinasi tūla pilietį, užuot leidę jam laisvai myžti, priversti galvoti, kaip originaliau tą atlikti – kokių kampu pakreipti srove, kokios spalvos ir temperatūros myžalas turi būti, iš kokio aukščio jis turi kristi ir į kurią pusę tekėti. Nepatenkinti, kad Paprasti žmonės myža vienodai, menininkai pasiryžta bet kokia kaina įpiršti jiems savo individualius myžimo stilius ir taip kuo smulkiau sufragmentuoti vientisą įvairovę.

Kiekvieną dorą būtybę menininkai bando įtikinti, kad nepadoru myžti, jei nemoki myžti taip, kaip menas reikalauja. Esą meno žmonės pasaulį giliau suvokia ir jau kaip jie jį suvokia, niekas kitas taip negali. Esą menininkas labai jautrus, labai pastabus, jį gniuždo aplinkybės, dėl to jo gyvenimas toks sudėtingas, kad Paprasto žmogaus vargų ir džiaugsmų su kūrėjo gyvenimo sudėtingumu nėra lyginti negalima. Deja, menininkas – tai silpnas kvėša, nesugebantis susitaikyti su lemtimi. Štai du dangūs: vienas – Alytaus, kitas – Niujorko. Alytaus danguje nakčia matyti daug žvaigždžių. Išėina žmogus į lauką pamyžti ir grožisi tuo dangumi. Niujorke giedriausias naktinis skliautas išraižytas lėktuvų baltų linijų, pusės šviesulių nematyti. Paprastas žmogus nusigąs tokio dangaus, pasijus svetimas jam, bus nepatenkintas ir ims burbėti, kas čia dabar per laikai atėjo. Bet jis ir toliau gyvena savo gyvenimą: rytą eis nusipirkti pieno ir laikraščius, o žiemą megs kojines. Toks jo santykis su menu, jei tai kaip žvaigždžių metafora. O menininkas negali apsiprasti, kad pasikeitė pasaulis. Jis puola desperatiškai skelbti, rėkti per visas aikštes, esą dangus griūva, žvaigždžių nebesimato. Bet kaip ir tam katinui iš pasakos – vietoj dangaus tik lapas ant uodegos užkrito. Beje, kuo skiriasi menininkas nuo katino? Juk katinui pačiam sau irgi neįdomu ant lovos vartytis. Reikia, kad tą jo žavų, jokių analogų neturintį vartymąsi, rainas letenėles ir aksominio kailiuko žvilgesį visi pamatytų. Jei ne kiti katinai, tai bent žmonės.

Paprastas žmogus, atvykęs apžiūrėti paveikslų, dėl savo tyro baugštumo ir drovumo nesisveikina su tų paveikslų prižiūrėtojais, o menininkas taip elgiasi dėl savo nepamainomos arogancijos, manydamas, kad tariamas jo gyvenimo sudėtingumas leidžia jam tai daryti. Menininkai kažkodėl visuomet įsivaizduoja esą kita padermė. Vieni į meno galeriją įplaukia lyg sunkiasvorės gūlbės nuo alaus išpampusiais pilvais ir, vienu žvilgsniu apmetę visus tiek matomus, tiek nematomus paveikslus, manieringai švysteli rankomis nežinia kurion pusėn, taip suteikdami teisę Paprastiesiems žmonėms žinoti, kad tik menininkai supranta, kas yra menas. Kiti įtrepsi tarsi hitlerjugendo nuotrupos ir, desperatiškai šmaizydamiesi pasieniais, čiupteli už paveikslo lako, plasteli skvermais palei statulas ir žiū – nutaisę visa aplink niekinančią grimasą purpteli prie absento taurės aptarti meno žlugimo.

Menininkai nuolat atima iš daiktų jų aiškumą. Paprastam žmogui puodelis yra indas arbatai ar vandeniui įpilti, o menininkas jį drobėje ar baltame popieriuje pavaizduoja būtinai kaip visų Hado pamėklių šikpuodį. Ši kliša meilė porcelianiniam puodeliui ir įkvepia žaisti meną?

Taigi, Paprastas žmogus jaustųsi daug geriau, jei kas po subine jam pakištų dinamią, negu nutemptas žiūrėti Hieronymo Boscho grylių. O jei jam taip pasisektų, jis, be abejo, apibendrindamas atžagariu nykščiu nubrėžtą lanką grylių pusėn ir piktai žnybteltų: „Neduok dieve naktį šitą sapnuoti.“ Galiausiai Paprastas žmogus priverstas suvokti, kad jis visuomet tampa kankiniu, „nes iš seno Paprasto žmogaus visad sugebama atimti jo senas kasdienes teises. Jei ši pažanga ir toliau plėtosis, labai tikėtina, kad šešiams milijonams bus paprasčiausiai uždrausta miegoti, nes kokie šeši silpnapročiai nustatys, kad specifiniai kvėpavimo pratimai esą puikiausias miego pakaitalas. Ir labai sunku patikėti, kad iš tų šešių milijonų ką tik iškeptų lunatikų atsiras bent vienas, kuris trenks per tų šešių durnių mokslingus ir puskvaišes galvas“ (G. K. Chestertonas).

Tad taip ir skrenda virš šiukšlinos gatvės permatomas plastikinis maišelis. Išsipūtęs, pasiraukšlėjęs, bet tuščias. Ir vis tiek jo virbėjimas sklinda per elektrines bangas, per palydovus dalelėmis mažiausiomis, pereina per jų nugaras lyg sulinkusius vergus, neša keletą žodžių. Lūžta plaučiai nuo menininkų kvėpavimo perpildyto oro. Šimtas snukių viename kvadratiname centimetre išžioja savo apskretusias burnas ir nučiulpia alveoles prileisdami į jas anglies dvideginio kaip pakaitalo. O, kad visus menininkus kur velniai parautų su tais menais! Kad tiems parazitams, niokojantiems gamtą, kas nors koki genocidą surengtų! Arba gal uždėti menininkams antsnukius, kad jie liautųsi ambriję? Jų pilna kaip kokių blusų, kurios nepaliaujamai kanda, o nuo to taip niežti, kad net grėbio pasikasyti nebeužtenka.

DUBLINIETIS

Redaktorė: Jūratė Visockaitė.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Religija: Gintaras Bleizgys.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenkė.

Savaitraštis išėina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.

ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt;
juratevisockaite@gmail.com.
www.culture.lt/satenai;www.satnai.lt.

Spausdino UAB „Ukmergės spaustuvė“.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

Kaštonų pardavėjais gimstama

Lisabona – tolerancijos miestas.

Šitai parašyta ant sienos. Ten pat galima rasti ir daugiau užrašų. *Filho da puta. Casa okupa. Amo-te Tiago. Merda. Merda. Merda.*

Kaip tik po vienu „Merda“ stovi raudonplaukė kaštonų pardavėja. Jos veidas, ramus, kiek išblyškęs, protarpiais vis išnyra iš pilko dūmų kamuolio. Karšti kaštonai kvepia. Kažkas paklausia, kiek jie kainuoja. Pardavėja, nieko neatsakiusi, įvynioja kelis į suglamžytą popierių ir paduoda. Tuomet pradingsta už vežimėlio ir įmeta dar kelias malkeles į krosnį. Vienas kaštonas kainuoja 10 centų.

Šalia trypčioja krūva romų su erelio plunksnomis plaukuose ir kitais indėniškais atributais. Dainuoja. Kažkas sustoja pasiklausyti. Kažkas įmeta monetą. Tada vienas romas iš po milžiniškos plunksnų karūnos mirteli akį ir parodo savo auksinį dantį.

Netoliese sėdi Afrikos šamanas pageltusiom akim. Pardavinėja vudu lėles. Iš baro išslenka senis. Sustoja. Ir, žiūrėdamas į dangų, užsisėga kelnų užtrauktuką. Leidžiasi lėktuvas. Vos velkasi virš namų stogų, rodos, tuoj įsirėš į balkoną, kuriame rymo kitas senis ir rūko brazilšką cigaretę. Raitosi violetinis dūmas. Ore skraidžioja tabako ir plaučių dalelės. Dūmas pamažu išsirango į violetinį drakoną, klastingai besivejantį aplink susiraukšlėjusį senio kaklą. Dar viena akimirka ir prismaugs jį čia pat be gailesčio. Senis siaubingai užsikosėja, keliais mostais išsklaido drakoną. Lėktuvas neįsirėžia į balkoną.

Taip, čia – Lisabona. Danguis ir žemės miestas. Pakanka užsiropšti į vieną iš septynių kalvų su veik šimtu apžvalgos aikštelių ir ranka gali paliesti debesį ar nustverti paukščio sparną; ir namai pavirsta į namelius, žmonės – į žmogelius. Pakanka nusileisti žemyn, į dūmų pilnas gatves, ir visą stogų poeziją tegali sušerti hašišo pardavėjams su gyvačių liežuviais. Vargu ar čia kam įdomūs tavo atsivertimai. Hašiššš, hašiššš. Jų įkyrus šnypštimas persekios tave, kol visiškai nusileisi ant žemės. Ar dar žemiau. O batų blizgintojai mandagiai nutylės, ką jie mano apie tavo suavėtus sportbačius. Nes čia juk vaikstoma ant mozaikų.

Lisabona gražiausia, kai leidžiasi saulė. Tuomet reikia plaukti keltu nuo vienos Težo krantinės į kitą ir stebėti spalvas. Kaip jos keičia viena kitą, susilieja į šešėlius, pradingsta namų languose. Vakarai čia atplaukia laivais ir laiveliais, kartu su pavargusiais žvejais. O vakarais Lisabonos dvasia įsikūnija į benamius. Kai šaligatvių pakraščius paliеka mandagieji batų blizgintojai, prasideda guolių paieškos. Ant laiptų, netoli metro įėjimų, šalia parduotuvių vitrinų. Jie susirango šiltuose skarmaluose ir, tebekramtydami sausą duoną, užmiega. Pro šalį važiuoja mašinos, kaukši batai ir darda kaštonų vežimėliai. O jie sapnuoja. Sapnuoja, kaip dreba žemė ir trūkinėja pastatų sienos, kaip žudikiška vandenyno banga akimirka užtemdo saulę ir nušluoja pusę miesto. Palikdama Lisabonai porą bažnyčių ir Dievą.

O naktimis Alfamoj atsidaro pagrindiniai fado barai. Reikia pastuksenti, kad patektum į vidų. Reikia žinoti, kaip pastuksenti. Tuk tuk tuk. Duris praveria ūsuotas vyras ir pagriebia už skverno. Ir tu jau ten. Ant baro stovi televizorius, transliuoja tiesiogines futbolo rungtynes. Garsas išjungtas. Visi turi sėdėti tyliai, nes dabar – fado metas. Fado – didelėje moters burnoje, fado – jos drėgnose akyse, fado – vyro rankose, pritaikytose žvejoti ir braukti gitaros stygas. Fado – klausytojų ausyse. Fado – širdyse.

Vėliau eini paryčiais namo, lydimas besiporuojančių portugalų kačių balsų. Ir staiga sustoji už kampo, kone atsitrenkęs į kaštonų pardavėją. Ir tik dabar pastebi, kad iš jo vežimėlio veržiasi balti dūmai ir kildami viršun pavirsta į debesį. Kaštonų pardavėjais gimstama. Kaštonų niekas neperka. Bet žinau, kad tu pirktum.

LAURA ŠVEDAITĖ

Aline Daka. Aistra. 2003

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

